

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Виконала:

Гололоб Олеся Романівна

013 Початкова освіта

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Собко Валентина Олександрівна

Допущено до захисту:

« 19 » 12 2023 року

Завідувач кафедри

Г. Яковенко

Дата захисту: « 22 » грудня 2023 року

Національна оцінка

Відмінно

Кількість балів: 90 Оцінка ECTS A

Підписи членів комісії:

Гололоб О. Р.
Собко В. О.
Григорук М. М.

Глухів – 2023

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГРИ У ФОРМУВАННІ МОВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	8
1.1 Психолого-педагогічні основи організації ігрової діяльності у початковій освіті.....	8
1.2 Мовно-мовленнєва компетентність як науково-методична проблема.....	17
1.3 Організація ігрової діяльності у системі формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів	22
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	28
2.1 Вивчення рівнів сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів та використання вчителями ігрових технологій....	28
2.2 Упровадження сучасних ігрових технологій на уроках української мови з метою формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів.....	35
2.3 Аналіз результатів дослідження.....	44
Висновки до розділу 2.....	51
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	54
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Рідна мова є однією з найважливіших ознак освіченої, національно свідомої людини. Саме мова займала, займає і буде займати чільне місце у системі освіти. У Державному стандарті початкової освіти першою названо компетентність «вільне володіння державною мовою», що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування [29, с. 92]. Складником обов'язкових результатів реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі визначено уміння здобувачів освіти взаємодіяти з іншими особами усно, сприймати й використовувати інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях [29, с. 94]. У чинних програмах з української мови і літератури для початкової школи зазначається, що метою мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [70, с. 192; 72, с. 44].

Мовлення є одним із найважливіших засобів спілкування, пізнання і самовираження людини. Розвиток мовленнєвих здібностей у дитини сприяє формуванню її особистості, культури, світогляду. Особливо актуальним є питання мовленнєвого розвитку у молодших школярів, які перебувають у періоді інтенсивного засвоєння рідної мови і набуття мовленнєвої компетентності.

Мовленнєва компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, які дають можливість ефективно використовувати мову як засіб комунікації в різних ситуаціях і сферах діяльності. Вона характеризується лексичним, граматичним, орфографічним, стилістичним та прагматичним компонентами. Формування

мовленнєвої компетентності вимагає систематичної і цілеспрямованої роботи вчителя і здобувачів освіти на уроках української мови та інших предметах.

Результативність реалізації цієї мети, звичайно, залежить від активної зацікавленості учнями предметом, бажанням знати його. Тому процес підвищення пізнавального інтересу до українського слова, любові й поваги до нього на сьогодні є дуже актуальним.

Навчання української мови буде ефективним за умови, якщо на кожному уроці здобувачами початкової освіти засвоюються мовні і мовленнєві знання, формуються у них навчально-мовні, правописні та комунікативні вміння і навички, розширюється читацький рівень школярів, збагачується їхній мовний запас, відбувається оволодіння мовною нормою, здійснюється усвідомлення неповторності мовної особистості. На уроках учні мають отримувати взірці комунікативно досконалої мови й навчатися доцільно й правильно використовувати мовні засоби для побудови власних висловлювань, а також набувати найрізноманітніших загальнопредметних умінь.

Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови визначено М. Вашуленком, М. Пентилюк, О. Горошкіною, А. Нікітіною та ін. Про актуальність проблеми свідчать роботи І. Родигіної, О. Кучерук, Н. Голуб, С. Клепко, Пометун О. (компетентнісний підхід до навчання), Е. Палихати, С. Мунтян, А. Ляшкевич, Н. Ростикус (навчання діалогічного мовлення), С. Омельчука (комунікативно-функціональний підхід). Реалізації компетентнісного підходу у початковій мовній освіті присвячено праці методистів В. Бадер, М. Вашуленка, Г. Демидчик, М. Захарійчук, Т. Зенченко, В. Каліш, К. Пономарьової, Т. Потоцької, Н. Ростикус, В. Собко, О. Хорошковської та ін.).

Викликати інтерес школярів до української мови як предмета навчання можна різними шляхами: шляхом уникнення одноманітності, шаблону і схематизму в роботі над мовними явищами, позбавлення учнів необхідності бездумно заучувати правила та визначення. Демонстрація мовних явищ та різноманітність форм, методів і прийомів навчання, які пояснюють сутність

фактів, є тими чинниками, які збуджують пізнавальний інтерес учнів і стимулюють школярів до самостійного мислення. Одним із ефективних засобів формування мовно-мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти є ігрова технологія.

Використанню гри в освітньому процесі приділяли увагу педагоги як минулого, так і сучасності: Я. Коменський, К. Ушинський, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Басиста, К. Голобородько, В. Куріпта, Л. Мелешко, П. Щербань та ін.

Ігрова технологія – це спосіб організації навчального процесу, який передбачає використання різноманітних ігор (дидактичних, рольових, сюжетно-рольових, ситуативних тощо) для активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього творчого потенціалу, стимулювання зацікавленості учнів предметом. Ігрова технологія, як відомо, сприяє формуванню мотивації навчання, емоційного комфорту, позитивного ставлення до себе й інших. У зв'язку з цим на уроках у 1–4 класах важливе має відводитись ігровим вправам – складникам реалізації технологічного підходу до навчання.

Добір дидактичного матеріалу та різні види роботи з ним мають допомогти учням усвідомити мову як матеріал передачі думки і змісту, відчутти красу слова, виховати потребу в творчості, прагнення до точності, виразності, образності власного мовлення, бажання навчитись майстерно оперувати мовою.

Саме це обумовлює актуальність застосування на уроках української мови дидактичних ігор. Адже саме дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання школярами навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню освітню діяльність, вносять у неї елемент цікавості, залучають до активної мовленнєвої діяльності. Це й було підставою для дослідження проблеми **«Формування мовно-мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти засобом ігрової технології»**.

Мета магістерської роботи – теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити методику упровадження ігор, спрямованих на

підвищення рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів у процесі навчання української мови.

Відповідно до поставленої мети роботи визначені такі основні **завдання**:

- проаналізувати лінгвістичну, психолого-педагогічну і методичну літературу відповідно до проблеми;
- розкрити ігрові форми навчання як навчально-педагогічний засіб;
- висвітлити суть понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність»
- дослідити особливості застосування дидактичних ігор на уроках української мови;
- визначити особливості формування мовно-мовленнєвої компетентності в початкових класах засобами дидактичних ігор;
- дібрати дидактичні ігри та цікаві завдання для формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів у процесі навчання української мови в початкових класах;
- перевірити на практиці ефективність використання ігрових технологій у контексті формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів .

Об'єкт дослідження – процес мовленнєвого розвитку учнів початкових класів у системі мовної освіти.

Предметом дослідження є методика формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів засобами гри у процесі навчання української мови.

Методи дослідження. Для реалізації окреслених у роботі завдань застосовувалися такі методи та прийоми дослідження як: аналіз наукової літератури – для визначення теоретичних засад; описовий метод – з метою опису, систематизації, класифікації типів лінгвістичних ігор; експериментальний метод – з метою визначення ефективності розроблених лінгвістичних ігор.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження:

- обґрунтовано актуальність теми дослідження шляхом аналізу науково-методичної літератури, досвіду педагогів-практиків, психолого-педагогічного

спостереження, отриманих результатів діагностичного дослідження рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів;

- уточнено психолого-педагогічні особливості формування мовно-мовленнєвої компетентності, висвітлено стан організації ігрової діяльності у системі формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів;

- дібрано дидактичні ігри, розкрито методику формування і розвитку в учнів початкової школи мовно-мовленнєвої компетентності засобом гри.

Практичне значення дослідження полягає у доборі ігрових вправ, розкритті методики їх використання та обґрунтуванні ефективності застосування ігор на уроках української мови з метою формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерського дослідження апробовано у формі доповідей і виступів на конференціях і семінарах: XII Міжнародна інтернет-конференція молодих учених та студентів «Глухівські наукові читання – 2022. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (7–8 грудня 2022 року); V Усеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16–19 лютого 2023 р., м. Глухів); Всеукраїнська науково-практична конференція «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (27 квітня 2023 р, м. Глухів); III Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку початкової освіти» (18 травня 2023 р., м. Рівне); Всеукраїнський науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (16 листопада 2023 року, м. Глухів).

Опубліковано тези: Гололоб О. Р. Сучасні ігрові технології на уроках української мови та читання у початковій школі. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка* : матеріали звітної науково-практичної конференції здобувачів

вищої та фахової перед вищої освіти (м. Глухів, 23–24 травня 2023 року). 2023.
С. 205 – 207.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 76 сторінок. У тексті вміщено 4 діаграми та 2 таблиці. Додатки викладено на 5 сторінках. У списку використаних джерел – 86 найменувань.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГРИ У ФОРМУВАННІ МОВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1 Психолого-педагогічні основи організації ігрової діяльності у початковій освіті

Аналіз наукових джерел дає можливість стверджувати, що педагоги, психологи, методисти наголошують на необхідності використання ігрових технологій під час навчання [4; 7; 24; 41; 50; 67; 69]. Психолог Скрипченко О. В. у своїй роботі зазначав, що характерною рисою психіки дитини є наочно дійовий характер ставлення її до світу. Дитина, граючись, розглядаючи предмети, що її оточують, часто набуває навичок їх розуміння навіть краще, ніж коли одержує знання, читаючи книгу» [69].

Дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок. О. Я. Савченко стверджує, що особливо важливе поєднання гри з навчальною діяльністю в початкових класах, коли складний перехід від дошкільного дитинства до школи зумовлює поступову зміну провідних видів діяльності – ігрової на навчальну [67, с. 305].

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, справедливо вбачає в них можливість ефективної взаємодії педагога та учнів, продуктивної форми їх спілкування з наявними елементами змагання, безпосередності, природного інтересу. Визначальними при цьому є думки класиків педагогіки. А. Макаренко називав гру усвідомленою діяльністю, а радість гри – «радістю творчою», «радістю перемоги» [24].

В. Сухомлинський наголошував, що у грі розкривається перед дітьми світ, творчі можливості особистості; гра викликає інтерес до сприймання матеріалу; без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку [72].

Використовують ігри у навчанні та вихованні учнів усіх вікових груп за необхідності актуалізувати їхній досвід, повторити, уточнити, закріпити набуті знання та уявлення про природні явища, працю і побут людини. Вдаються до

них і після спостережень, екскурсій, бесід та інших занять. Нерідко ігри з дидактичними матеріалами є основним засобом навчання і виховання, за допомогою яких учитель готує дитину правильно сприймати об'єкти і явища навколишнього світу.

Як ігровий метод навчання дидактична гра постає у двох видах:

1) власне дидактична гра (грунтується на автодидактизмі (самонавчанні) та самоорганізації учнів);

2) гра-заняття (гра-вправа) [4, с. 19]. Провідна роль у ній належить вчителю, який є її організатором. Під час гри-заняття учні засвоюють доступні знання, у них виробляються необхідні вміння, удосконалюються психічні процеси (сприймання, уява, мислення, мовлення). Ефективне опанування знань і вмінь відбувається в практичній діяльності за активізації мимовільної уваги і запам'ятовування.

У грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього вчитель одночасно навчає учнів і бере участь у їхній грі, а учні граючись навчаються. Здатність дидактичної гри навчати і розвивати дитину через ігровий задум, дії і правила С. І. Дорошенко визначає як автодидактизм [4, с. 35].

О.Я. Савченко зазначає, що ігри, які використовують на уроках у початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, уміння і навички [67, с. 307].

Пізнавальний зміст навчання виявляється в його дидактичних завданнях, які педагог ставить перед учнями не прямо, як на занятті, а пов'язує їх з ігровими завданнями та ігровою дією. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для дитини, засвоєння пізнавального змісту відбувається не навмисне, а під час цікавих ігрових дій (приховування і пошуку, загадування і відгадування, елементів змагання у досягненні ігрового результату тощо).

Основним стимулом, мотивом виконання дидактичного завдання є не пряма вказівка вчителя чи бажання учнів чогось навчитися, а природне

прагнення до гри, бажання досягти ігрової мети, виграти. Саме це спонукає школярів до розумової активності, якої вимагають умови і правила гри (краще сприймати об'єкти і явища навколишнього світу, уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну властивість, підбирати і групувати предмети та ін.).

Ігрова діяльність можлива лише за доступності дидактичних завдань для сприйняття школярами, наявності у них інтересу до гри, засвоєння ними правил та ігрових дій, які, у свою чергу, залежать від рівня ігрового досвіду.

Для того, щоб дидактичні ігри стимулювали різнобічну діяльність і задовольняли інтереси учнів, учитель повинен добирати їх відповідно до програми для кожної вікової групи, враховуючи пізнавальний зміст, ступінь складності ігрових завдань і дій. Творче ставлення педагога до справи є передумовою постійного і поступового ускладнення, розширення варіативності ігор. Якщо в учнів згасає інтерес до гри, вчитель ініціює спільне придумування нових ігрових завдань, ускладнення правил, включення до пізнавальної діяльності різних аналізаторів і способів дій, активізацію всіх учасників гри.

Гра збагачує чуттєвий досвід дитини, забезпечує розвиток сприймання. Розв'язання дидактичного завдання формує також і волю.

Добросовісне виконання правил гри вимагає витримки, дисциплінованості, привчає до чесності, справедливості, впливає на розвиток довільної поведінки, організованості. Зміст і правила дидактичних ігор допомагають формуванню в учнів моральних уявлень і понять (про бережне ставлення до предметів як продуктів праці дорослих, про норми поведінки, стосунки з однолітками і дорослими тощо) [65].

Отже, як і всі інші види ігор, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток школярів. Чекіна О. зазначає, що ігри захоплюють дітей, активізують їхнє мислення, виховують у молодших школярів допитливість, кмітливість, спостережливість, є своєрідною розумовою розминкою [85, с. 10]. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від учителя майстерного педагогічного керівництва ними.

Важливими для нашого дослідження є висновки О. Я. Савченко про те, що дидактичні ігри можуть: 1) бути тільки у словесній формі; 2) поєднувати слово і практичні дії; 3) поєднувати слово і наочність; 4) поєднувати слово й реальні предмети [67, с. 307]. Участь молодших школярів в ігровій діяльності, як показує дослідження, сприяє збагаченню процесу мислення позитивними почуттями, поповненню й активізації словникового запасу, формуванню вмінь активно користуватися відповідною лексикою у процесі спілкування під час дослідження мовних явищ. Такий підхід є важливою умовою формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Ефективним видом роботи, що сприяє мовленнєвому розвитку школярів, є ситуативні завдання. Вони стимулюють мислення й збільшують інтерес учнів до програмового матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок – тобто пізнавальну активність.

Нові для себе предмети та явища учні можуть пізнавати по-різному: за допомогою слова, найближчих до дійсності засобів (моделей, картин, малюнків, схем), а також через оригінальне сприйняття, тобто безпосереднє ознайомлення з ними (спостереження, перетворення предметів, читання літературних та прослуховування музичних творів).

У процесі мислення діти встановлюють смислові зв'язки між судженнями на основі тих реальних об'єктивних взаємовідношень між явищами, що існують насправді. У процесі такої інтелектуальної і мовленнєвої діяльності дитина засвоює моделі загально-смислових комплексів, які традиційно склалися і які відповідно реалізуються у більших від речення синтаксичних побудовах – у надфразних структурно-змістових єдностях.

Смислові єдності в дитини неминуче оформлюються й існують на основі виділення логіко-смислових відношень і функціонують у зв'язному монологічному мовленні за допомогою мовних одиниць. Засвоює дитина зразки структури висловлювання з мови дорослих, засобів інформації, мови дитячої художньої літератури, де різний конкретний тематичний зміст єдності зберігається в узагальненому, логіко-смислового значенні.

Діти сприймають дійсність у її одночасних, послідовних явищах, що перебувають у причинно-наслідковій залежності. За допомогою мови діти виражають ці часові чи причинно-наслідкові процеси мислення, закріплюючи їх у певних стабільних синтаксично-змістових структурах (моделях)[65].

Монологічним мовленням дитини слід вважати повідомлення у формі зв'язного цілісного потоку, який утворюється з кількох речень, що виражають судження й об'єднані загальносмісловим значенням та структурою певного функціонально-сміслового типу. Проте, важливо зазначити, що діалогічне висловлення, в якому використовується запитальна й спонукальна інтонація, не виражає суджень і не є формою повідомлення, оскільки питальні й спонукальні речення вступають у структурні й смислові зв'язки за законами діалогу, а не повідомлення.

Важливим для вдосконалення методики розвитку монологічного мовлення молодших школярів з позиції функціонального підходу є з'ясування логічної основи типів мовлення. Навчити дітей стабільних надфразних структур у формі розповіді, опису й міркування – це означає розвинути в їхньому сприйманні розуміння різних мовних одиниць, необхідних для побудови різних типів висловлювань.

Коли дитина практично навчається логічно розмірковувати й правильно висловлюватися, тоді можна вважати, що вона оволоділа «формами логічної побудови думок». Думки людини, що відображені в мисленні, характеризуються узагальненим смислом, мають певні форми, а також стали мовні структури. Ось чому дуже важливо допомогти дітям засвоїти усталені мовні засоби, характерні для різних функціонально-сміслових типів мовлення, оскільки саме вони як мовні одиниці узагальнюють і оформляють думки, саме в них (мовних засобах) формулюється й виражається думка.

Усвідомлені причинно-наслідкові об'єктивні зв'язки між явищами реальної дійсності завжди складніше сприйняти й передати у зв'язному монологічному мовленні, ніж одночасні й послідовні в часовому аспекті, оскільки останні прозорі для розуміння, хоча, без сумніву, вони також потребують логічного

осмислення; причинно-наслідкові ж зв'язки приховані, безпосередньо не сприймаються дітьми, потребують вищого рівня абстрагування й інтелектуально-емоційної уваги дітей молодшого шкільного віку. У функціонально-смысловому відношенні монологічне мовлення дитини виражає різні повідомлення і, закономірно, що вони не можуть бути однотипними, адже об'єктивна дійсність відображається в свідомості мовця й виражається у його висловлюваннях різними своїми гранями.

Коли дитина описує, наприклад, іграшкового зайчика, їй достатньо бачити іграшку й перелічити зовнішні ознаки цього предмета. Дитина описуватиме не самого зайчика, а розповідатиме історію, яка трапилася з зайчиком. Для цього дитина повинна уявляти дії зайчика, що розвиваються в часі (йшов лісом, наївся капусти тощо). Щоб міркувати, наприклад, чи втік зайчик від песика, дитина має знати, хто з тварин швидше бігає, їхні звички, тобто об'єктом дитячого мовлення стають такі ознаки або дії, які треба, по-перше, виявити й, по-друге, зіставити інформацію у причинно-наслідковому відношенні.

Стосовно граматичних категорій, які засвоює дитина в процесі практичного оволодіння різними типами надфразних монологічних композицій, можна сказати, що все залежить від методики. Якщо методика побудована на врахуванні особливостей типів мовлення, що проявляється у своєрідному функціонуванні речень, граматичних категорій, то діти, по-перше, оволодівають різними засобами вираження предикативності у видо-часових формах дієслів; по-друге, опановують способи і форми дієслів і, по-третє, оволодівають засобами реалізації модальності взагалі. Такі граматичні форми потрібні для вираження змінності, динамічності розповіді та статичності опису.

Продовжуючи думку стосовно *ролі мовленнєвої гри у навчанні молодших школярів*, стверджуємо, що гра має величезний потенціал щодо спілкування, розвитку зв'язного мовлення. У процесі гри діти перебувають, по-перше, в ігрових стосунках, по-друге – у реальних, які передбачають діалогічне спілкування. Отже, завдання педагога полягає в тому, щоб допомогти дітям встановити ігрову взаємодію, наповнити її цікавим для дітей змістом.

Гра є основною діяльністю дітей-дошкільнят та учнів молодшого шкільного віку. Саме у зв'язку з такими особливостями дітей доцільно використовувати ігрову діяльність, зокрема і для розвитку мовно-мовленнєвої компетентності учнів.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. У цій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички. Як форма навчання дітей, мовленнєво-ігрова діяльність виконує пізнавальну і розважальну функції. Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування.

Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним, так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Як самостійний вид діяльності, мовленнєво-ігрова діяльність – це процес, що ґрунтується на інтересі дитини до гри, її правил і дій. У кінцевому результаті мовленнєво-ігрова діяльність спрямована на розвиток і вдосконалення мовлення дітей.

Водночас тільки грою діяльність дитини не обмежується. Як компонент мовленнєво-ігрової діяльності, гра в поєднанні з навчанням і мовою, є засобом всебічного розвитку дитини. У зв'язку з цим мовлення та гра виконують низку функцій. Розглянемо їх.

Освітня функція полягає у тому, що гра тісно пов'язана з навчанням, оскільки в ній відбувається важливий процес набуття знань, який активізує розумові здібності дитини, її уяву, пам'ять, увагу. Цікава гра підтримує розумову активність дитини. Зміст ігор формує у дітей адекватне ставлення до явищ

суспільного життя, природи, предметів довкілля, систематизує і поглиблює знання. За допомогою ігор вихователь привчає дітей самостійно мислити, використовувати отримані знання у різноманітних умовах у відповідності з поставленими завданнями. Активність дитячого мислення є головною передумовою свідомого ставлення дитини до набуття знань, встановлення партнерства у грі, домовленості між гравцями, що вимагає, у свою чергу, добре розвинутого мовлення.

Однією з найважливіших функцій ігрової діяльності є функція *мовленнєвого спрямування*. Мовленнєво-ігрові дії гравців спрямовані на інших учасників гри. У процесі гри дитина користується як діалогічним (діалог, трилог, полілог), так і монологічним мовленням. Саме в ігровій діяльності яскраво виявляється образність і виразність дитячого мовлення, в якому поєднуються мовні і немовні засоби виразності. Мовленнєво-ігрові дії виступають і засобом творчого мовленнєвого самовираження. Усі ці функції тісно взаємозв'язані і виступають у єдності і взаємозв'язку в мовленнєво-ігровій діяльності.

Виховна функція гри полягає у формуванні моральних уявлень про бережливе ставлення до довкілля і норми поведінки, позитивні і негативні риси особистості. Вона сприяє формуванню моральних почуттів, благородних прагнень, навичок колективного життя, створення між дітьми відносин, які ґрунтуються на дружбі, справедливості, відповідальності перед товаришами. У вихованні цих якостей особлива роль належить змісту і правилам гри. Чим глибше дитина занурюється у зміст гри, тим більший вплив вона має на неї. Завдяки правилам гри відкриваються великі можливості для виховання у дітей уміння підпорядковувати свою поведінку нормам співжиття і спілкування з людьми, які її оточують. Зміст правил чітко визначає спосіб дії і поведінки дітей. Правила стають моральними нормами, які регулюють взаємини дітей. Необхідність дотримання правил в умовах колективної гри спонукає кожну дитину співвідносити свої дії з діяльністю інших гравців, сприяє вихованню спільних інтересів, а тому є важливою умовою формування суспільних рис у

поведінці дітей. До того ж у процесі гри діти засвоюють лексику морально-етичної спрямованості.

Естетична функція гри і мовлення реалізується шляхом використання в іграх текстів віршів, пісень, примовок, лічилок, мирилок, загадок. Діти відчують красу, виразність і образність українського мовлення, запам'ятовують тексти ігор, що сприяє збагаченню їхнього мовлення.

Деякі ігри (народні ігри) виконують також *історичну функцію*. Це національний скарб, що єднає минулі покоління з сучасністю у єдине ціле. Окремі з них своїм походженням сягають у глибину віків, інші – виникли набагато пізніше. Чимало з них свідчать про трудову основу народної поетичної творчості взагалі. Ігри, що виникли з прадавніх часів, розвивались, убирали риси різних суспільних формацій, життєвих укладів. Проте водночас вони зберегли й ознаки свого давнього походження. Найдавніші за походженням є хороводні ігри, що колись були частиною кожного календарного обряду. До того ж кожна календарна гра супроводжується яскравою народною мовою.

Розважальна функція гри реалізується у створенні позитивного настрою, сприятливої атмосфери. Вона урізноманітнює цей вид діяльності, зумовлює певні почуття, емоційні переживання, впливає на поведінку дітей. Діти імітують рухи героїв, виражаючи своє ставлення до них. Гра є своєрідним «регулятором» поведінки і спонукає дітей до активної діяльності.

Експресивна функція – це функція вираження у грі за допомогою мови і рухів внутрішнього світу дитини, емоційна насиченість і забарвленість мовлення індивідуально кожного гравця.

Культуросна функція означає, що розвиток культури започатковується з розвитку мовлення людини, яке реалізується у різних видах дитячих ігор.

Контактно-встановлювальна функція – гравець готує свого співрозмовника до сприйняття інформації для подальшої гри.

Отже, зважаючи на вищенаведені позитивні моменти, робимо висновок, що використання ігор у навчанні та вихованні учнів актуалізує їхній досвід, сприяє повторенню, уточненню, закріпленню набутих знань і уявлень про

природні явища, працю і побут людини; ігри з дидактичним мовним матеріалом є основним засобом навчання і виховання, вони активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють мовно-мовленнєві знання, уміння і навички, збагачують процес мислення позитивними почуттями, є важливим засобом формування комунікативних умінь.

1.2. Мовно-мовленнєва компетентність як науково-методична проблема

Рідна мова є, без перебільшення, основним предметом в системі навчально-виховної роботи в початкових класах. «Саме від умінь і навичок з рідної мови (читати, запитувати і відповідати, розповідати, переказувати почуте й прочитане, висловлювати свої думки усно й письмово) залежатимуть успіхи школяра в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, підвищення його культурного рівня, становлення і розвиток духовно багатой мовної особистості», – зазначає професор М. Вашуленко [15, с. 4].

Розвиток мовно-мовленнєвої компетентності вивчали такі дослідники, як: Г.О. Азаровська, Л.Е. Ванжура, Н.В. Бондаренко, М. С. Вашуленко, К. І. Пономарьова та ін. [3; 9; 10; 16; 60; 83, с.73]. Кожен з них мав своє бачення термінів *мовна* та *мовленнєва* компетентність, але все ж можна сказати, що у всіх визначень є спільне. Щоб сформулювати власне визначення мовної та мовленнєвої компетентностей у своєму дослідженні, ми скористалися академічним тлумачним словником української мови (1970—1980), словником української мови: в 11 томах (Том 4, 1973) та великим сучасним словником української мови [19; 70].

Поняття «мовний» визначається як прикметник до «мова», тому брали до уваги такі тлумачення «мови»: здатність людини говорити, висловлювати свої думки; сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок [19].

Для розкриття сутності слова «мовленнєвий» користувалися тлумаченням терміна «мовлення»: спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність [19].

Брали до уваги визначення мовної і мовленнєвої компетентностей методистом К. Пономарьовою: *мовна* компетентність передбачає володіння доступним обсягом мовних знань, а *мовленнєва* – здатність вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету, будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, уміння налагоджувати взаємодію з іншими, будуючи відповідним чином свої висловлювання [83, с. 73].

Проаналізувавши джерела, ми дійшли висновку:

- *мовна компетентність* уміщує знання мовних систем, передбачає розуміння культурних особливостей мови, її стилістичної різноманітності. Мовна компетентність є необхідною умовою для формування мовленнєвої як складника комунікативної компетентності;

- *мовленнєва компетентність* – це здатність особистості ефективно використовувати мову як засіб спілкування; це уміння адаптувати своє мовлення до різних ситуацій.

Отже, *мовно-мовленнєва компетентність* поєднує в собі знання людини про мовні норми, мовні системи, конструкції та вміння використовувати ці знання на практиці, «будувати» своє мовлення правильно, гармонійно, з дотриманням усіх правил та норм.

Мовленнєва компетентність є одним із провідних складників характеристики особистості, що формується у процесі її розвитку. Особлива роль у цьому процесі належить початковій ланці освіти, де виявляються і поступово розвиваються здібності дитини, формуються вміння і навички та бажання вчитися, створюються умови для розвитку всіх сторін особистості, її самовираження.

Мовленнєва компетентність охоплює:

- здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань;
- здатність вести діалог з дотримання правил мовленнєвого етикету;
- уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їх думки, почуття, наміри;
- уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання [83, с. 73].

Питання комунікативно-діяльнісного підходу до змісту й процесу навчання мови, можливість засвоєння молодшими школярами різних аспектів мови як засобу спілкування, усвідомлення суспільної ролі мови та функцій, що реалізуються в мовленні кожної людини, порушуються останнім часом на всіх рівнях – лінгвістичному, психологічному, педагогічному.

Питанням перебудови шкільного курсу української мови з урахуванням комунікативно-діяльнісного підходу до її вивчення присвячено низку праць учених-методистів (О. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Вашуленко, С. Дубовик, В. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Пономарьова, Л. Скуратівський та ін. [8; 9; 14; 16; 55; 60]).

В українській лінгводидактиці проблемам культури спілкування присвятили свої наукові праці вчені-мовознавці, методисти Н. Бабич, І. Білодід, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Коваль, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, В. Русанівський та ін. У центрі їхньої уваги були теоретичні та практичні аспекти культури спілкування та мовленнєвої діяльності. Ця галузь мовознавства вивчається в контексті психології і стилістики, а також пов'язана з вихованням мовленнєвої особистості. Розвиток мовлення молодших школярів та формування їхніх мовленнєвих умінь є ключовою темою в дослідженнях українських учених, спрямованих на вивчення мовлення дітей молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, Н. Васильківська, М. Вашуленко, І. Гудзик, С. Дубовик, О. Мельничайко, О. Петрик, К. Пономарьова, Т. Потоцька, В. Собко та ін.) [14; 16; 27; 51; 57; 60; 71].

Однак, наукові дослідження вказують на проблеми розвитку мовленнєвих навичок молодших школярів як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Незважаючи на обширний аналіз цих аспектів у різних наукових галузях, питання щодо стимулювання мовленнєвої активності та формування комунікативної компетентності учнів у загальноосвітній школі залишаються предметом подальших досліджень, узагальнень та систематизації.

Сучасний етап розвитку українського суспільства створює можливості для перегляду змісту освіти з метою формування розвинутої та духовно насиченої генерації. Один з показників духовної культури особистості, її моральності та внутрішньої та зовнішньої естетики проявляється у рівні мовленнєвої культури та комунікативно-мовленнєвої компетентності. Самореалізація особистості в соціумі, як стверджує К. Пономарьова, залежить від рівня сформованості її комунікативної культури, формування якої необхідно здійснювати в молодшому шкільному віці. Відсутність цілеспрямованого формування комунікативних умінь у молодших школярів гальмує їхній внутрішній розвиток і унеможливорює повноцінну реалізацію себе в навчанні, серед однолітків і соціумі загалом [60, с. 5].

Відомо, що досягнення ефективної мовленнєвої комунікації вимагає розвитку мовної компетентності. Однак цей розвиток не обмежується лише знаннями фонетичної, лексичної і граматичної структури мови. Важливо також володіти всіма аспектами мовленнєвого спілкування, включаючи вміння ефективно використовувати засоби мови, дотримуватися норм літературного мовлення, швидко та адекватно висловлювати думки, формувати висловлення різних стилів, редагувати власне і чуже мовлення, володіти стильовими засобами мови. Сформувати ці вміння і якості найбільш ефективно можна на уроках української мови в початковій школі, поєднуючи *мовленнєвий розвиток* школярів і їхню *мовну освіту*. З огляду на це, як зазначає М. Вашуленко, істотну роль в організації освітньої діяльності з української мови на початковому етапі відіграє врахування основних методичних принципів:

а) система навчання має забезпечувати органічний зв'язок мови і мовлення, мовлення і мислення, а також постійне тренування учнів/учениць у вираженні думки;

б) мовні знання (теоретичні відомості) у цій системі не є самоціллю, а важливим засобом формування, породження й удосконалення думки, що відбувається у процесі побудови висловлювань;

в) мовні знання, мовленнєві уміння й навички розглядаються як умова і компонент розвивального навчання [15, с. 10].

Досягнення цієї цілі включає в себе виконання таких завдань: мотивація вивчення української мови; рівномірний розвиток усіх аспектів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання, письмо); формування комунікативних умінь; освоєння ключових функціональних аспектів мовної системи; соціокультурний розвиток особистості; формування в учнів навичок самостійного навчання [27; 83, с. 74].

Розвиваючи комунікативні навички учнів початкових класів, вчителю слід враховувати ствердження О. Савченко, що «компетентність – це інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці. Тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань» [67, с. 137].

Аналіз науково-методичних джерел, наш досвід показали, що компетентність формується і розвивається впродовж тривалого часу, тому опанування мови як засобі спілкування і розвиток навичок мовленнєвої діяльності має здійснюватися систематично у взаємозв'язку у процесі вивчення матеріалу всіх змістових ліній чинних програм з української мови і літератури.

Отже, компетентність представляє собою результат систематичного навчання, який виявляється у вміннях активно освоювати систему знань та здатності використовувати їх для розуміння довкілля та вирішення практичних завдань. У контексті компетентності важливі три аспекти: знання, уміння та навички. Це комплексна характеристика особистості, що вміщує результати

психічного розвитку, накопичені знання, уміння та навички. Також вона визначається творчим підходом до завдань, ініціативністю, самостійністю, здатністю до самооцінки та самоконтролю. Компетентність також передбачає розвинутість інтелектуальних операцій, орієнтацію у власній діяльності, свідомість і мотиваційне насичення. На кожному етапі життя є орієнтовні показники розвитку компетентності, що охоплюють різноманітні види компетенції.

Ключовим складником процесу формування комунікативної компетентності є розвиток мовленнєвих умінь та навичок. Це містить здатність швидко та ефективно адаптуватися до змінних умов спілкування, ефективно планування та реалізацію комунікаційних взаємодій, зокрема мовленнєвий вплив. Також важливими є навички швидкого та точного вибору комунікативних засобів, які враховують творчу індивідуальність та ситуацію мовлення, а також індивідуальні особливості співрозмовника. Постійне сприймання та підтримка зворотного зв'язку, а також навички чіткого та емоційного вираження власних думок та почуттів є важливими елементами цього процесу.

Мовну компетентність визначають як сукупність конкретних умінь, необхідних для мовленнєвих контактів, а також для оволодіння мовою як навчальною дисципліною (Г. О. Азаровська, Л. Е. Ванжура, Н. В. Бондаренко,) [3; 10; 9], як знання, що уможлиблює розуміння і продукування висловлювань (І. А. Кучеренко), як здатність застосовувати мовні засоби у власному мовленні відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної мови (К. Пономарьова) [83, с. 53].

Мовна компетентність передбачає сукупність мовних знань – володіння мовними знаннями. У мовній компетенції ми виділяємо рівні, що відповідають рівням системи мови: фонетичний, лексичний, граматичний.

Проте, мовна компетентність передбачає не лише засвоєння знань, а й когнітивні умови для їх засвоєння. Передумовою засвоєння мовних знань є наявність певних загальних знань. Уявлення про внутрішні репрезентативні структури займає центральне місце у сучасній когнітивній психології (І. Д. Бех,

О. В. Скрипченко, В. П. Кутішенко, Н. М. Токарева, А. В. Шамне) і дає можливість стверджувати необхідність розвитку когнітивних процесів як передумову розвитку мовної здатності. Дослідники зазначають, що знання мови не визначає рівня мовної компетентності, оскільки необхідною умовою «привласнення» мовних знань є рівень їх когнітивної обробки, котрий залежить від когнітивної компетентності логічної грамотності [4; 7; 47; 77; 69].

Таким чином, формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів є важливим складником реалізації мети вивчення української мови та літератури в початкових класах. Також розвиток мовленнєвих умінь та навичок сприяє розвитку інших, життєвих компетентностей. Тому важливо, щоб мовна освіта була спрямована не тільки на оволодіння системою знань, а на формування здатності успішно користуватися мовою у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

1.3 Організація ігрової діяльності у системі формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів

Навчальна мета охоплює передусім опанування школярами знань про мовну систему, її рівні, структурні одиниці та засвоєння норм літературної мови. І на основі цих знань подальше формування вмінь і навичок свідомого використання мовних ресурсів у процесі мовленнєвої діяльності в різних сферах суспільного життя.

Мова – це найголовніша складова людини, яка відрізняє її від інших живих істот. Мова – це соціальний зв'язок між людьми, засіб для виявлення свого внутрішнього світу. Мовлення, як уже зазначалося, є не лише засобом спілкування, але й засобом мислення. У процесі мовлення за допомогою мовних засобів (слів, словосполучень, речень) реалізується мислення. Мовлення виконує функції спілкування, повідомлення, емоційного самовираження, впливу на інших людей, а для учнів – ще й засіб успішного навчання в школі

[51, с. 307]. Формування мовно-мовленнєвої компетентності має здійснюватися у початковій мовній освіті відповідно до вимог програми.

На сучасному етапі навчання української мови у 1 – 4 класах відбувається за двома типовими освітніми програмами, розробленими колективами під керівництвом Савченко О. Я. [73; 74] і під керівництвом Шияна Р. Б. [75; 76].

Зміст освітніх програм з української мови і літератури зорієнтовано на формування у здобувачів початкової освіти насамперед компетентності вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння висловлювати свої думки усно та письмово, чітко та аргументовано пояснювати факти, розвивати любов до читання, відчуття краси слова та розуміння ролі мови в ефективному спілкуванні та культурному самовираженні, готовність використовувати українську мову як рідну в різних ситуаціях [29, с. 92].

У чинних програмах з української мови/рідномовної освіти матеріал структуровано за такими змістовими лініями: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища» («Досліджуємо мовлення», «Театралізуємо» – у програмі під керівництвом Шияна Р. Б.). Опанування здобувачами освіти навчального матеріалу, визначеного у змістових лініях, має бути підпорядковано мовленнєвому розвитку школярів, забезпечувати відповідний обсяг знань з мови, формування вмінь застосовувати їх у мовленнєвій практиці. Таким чином, пріоритетним завданням мовної освіти є розвиток в учнів комунікативних умінь, спрямування курсу/предмета на формування комунікативної компетентності.

Розвиток комунікативної компетентності, зокрема володіння українською мовою та ефективне спілкування рідною мовою (в разі, якщо вона відмінна від української), проявляється, як підтверджує дослідження, у прямому та непрямому обміні інформацією. Змістом навчального матеріалу проаналізованих програм передбачено залучення молодших школярів до систематичної мовленнєвої діяльності.

Так, для становлення комунікативної компетентності в умовах прямого спілкування у програмі, створеній під керівництвом Шияна Р. Б. (у змістовій

лінії «Взаємодіємо усно» зокрема) [75, с. 44], запропоновано використовувати освітні завдання для участі дітей у слуханні і говорінні (говорить / слухає – слухає / говорить). Це передбачає залучення учнів до дій зі сприймання, перетворення, виділення, аналізу та тлумачення, оцінювання та використання усної інформації в реальних мовленнєвих ситуаціях (бесіда, класна дискусія, групова мікродискусія, парне обговорення і т. ін.). Для формування комунікативної компетентності в умовах непрямого спілкування (на відстані у просторі та часі) змістових лініях пропонуються такі напрямки мовленнєвої діяльності: «Читаємо» – (читач – автор), «Взаємодіємо письмово» – (автор – читач), «Досліджуємо медіа» – (читач / глядач / слухач – автор) [75, с. 45]. Ці напрямки забезпечують отримання досвіду непрямого спілкування, освоєння сфери знань (понять, уявлень) та навичок, що дає можливість учням поліпшувати свою комунікативну компетентність.

Особливе місце в опануванні учнями початкових класів лінгвістичних знань і норм української мови, в розвитку мовлення відводиться іграм. Розглянемо особливості організації ігрової діяльності:

Контекстуалізація: ігрові ситуації повинні бути пов'язані з реальними життєвими ситуаціями, що стимулює використання лексичного запасу, синтаксичних структур у різних контекстах.

Різноманітність завдань: забезпечення різноманітності ігрових завдань, які вимагають від учнів висловлювати свої думки, розповідати історії, описувати предмети тощо.

Групова взаємодія: створення ігрових ситуацій, організація групової взаємодії; групові ігри стимулюють спілкування між учнями, розвивають навички співпраці та взаєморозуміння.

Використання ролей: залучення дітей до різних ролей в іграх (ефективним є обрання учнями ролей за бажанням); це допомагає розширити їхні лінгвістичні можливості і розуміння різних точок зору.

Інтерактивність: використання інтерактивних ігор, де учні можуть взаємодіяти з об'єктами, оточенням, працювати в парах; такий підхід сприяє використанню різних мовних засобів для вираження своїх думок та побажань.

Стимулювання творчості: ігри мають заохочувати творчий підхід до мовлення, даючи учням можливість висловлювати свої ідеї та уявлення.

Формативний підхід: спостереження за розвитком мовлення учнів під час ігор; надання конструктивного фідбека (відгуку) для покращення їхніх лінгвістичних навичок.

Отже, використання ігор на уроках української мови є ефективним методом залучення молодших школярів до активної мовно-мовленнєвої діяльності.

Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок учнів початкових класів відбувається під час розвитку діалогічного і монологічного мовлення. Для розвитку діалогічного мовлення важливо брати до уваги те, «що діалог, як форма мовленнєвої діяльності, має свою психологічну структуру: мотив, мету, засіб (мова) і кінцевий результат – очікувану реакцію співрозмовника» [51, с.336].

Діалог – це форма взаємодії, яка найбільш поширена в повсякденному житті та професійній діяльності людини. Чинні програми орієнтують на організацію діяльності, спрямованої на практичне оволодіння молодшими школярами діалогічною формою мовлення, етикетними нормами культури спілкування у 1 – 4 класах (відповідно до змісту навчального матеріалу для кожного класу).

Нами проаналізовано пропонований зміст роботи з розвитку діалогічного мовлення молодших школярів за програмою, створеною під керівництвом Шияна Р. Б. (змістова лінія «Взаємодіємо усно»), за циклами:

1 – 2 класи: уявлення про діалог як ланцюжок висловлювань; репліка в діалозі: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, питання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, згода, відмова тощо; мовленнєвий етикет;

3 – 4 класи: уявлення про ситуацію міжособистісного спілкування; репліка в діалозі; мовні засоби вираження запитань; позиція мовця (категоричність чи невпевненість, дотримання мовленнєвого етикету чи порушення етикетних норм [75; 76]).

На основі аналізу визначили основні етапи розвитку діалогічного мовлення:

1. Відтворення та імпровізація діалогу із прослуханого чи прочитаного тексту.
2. Складання діалогу на основі ситуативного малюнка, словесного опису ситуації або за допомогою допоміжного матеріалу з дотриманням правил етикету та культури спілкування.

Для розвитку діалогічного мовлення методисти рекомендують такі види завдань:

- відтворення, розігрування діалогів із прочитаних казок, оповідань;
- побудова діалогу за зразком;
- доповнення незавершеного діалогу;
- створення діалогу з опорою на допоміжні матеріали;
- побудова діалогу за ситуативним малюнком;
- складання діалогів відповідно до запропонованих завдань [60, с. 49].

Робота над розвитком монологічного мовлення школярів на уроках української мови передбачає:

1 – 2 класи: розповідь та опис як види монологічного мовлення; есе (без уведення терміна на прикладі «крісло автора»); спілкування та людські емоції;

3 – 4 класи: розповідь, опис та міркування як види монологічного мовлення; інтонація розповідного, спонукального, питального речення; есе як висловлення довільної форми; норми спілкування в різних комунікативних ситуаціях (знайомі та незнайомці); сфери спілкування: навчання, сім'я, дозвілля, послуги тощо [75; 76]).

Проведений аналіз нормативних джерел та методичної літератури дав можливість визначити основні види монологічного мовлення молодших школярів:

1. Переказ текстів, прочитаних чи прослуханих.
2. Складання власних висловлювань на основі спостережень та переживань.

Монологічне мовлення повинно відзначатися змістом, логічністю, точністю, багатством мовних засобів, виразністю, чистотою та правильністю.

Таким чином, робота з розвитку мовлення здобувачів початкової освіти на уроках української мови має здійснюватися на всіх рівнях: вимовному, лексичному, граматичному, на рівні тексту.

Уміння молодших школярів користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу залежать від вироблення у них мотивації навчання української мови. Тому важливим засобом формування мовно-мовленнєвої компетентності є використання у мовній освіті дидактичних ігор, які зацікавлюють учнів матеріалом, заохочують до виконання завдань, стимулюють до спілкування у грі.

З огляду на різноманітність ігрових технологій та їх використання нами було проведено бесіди та анкетування вчителів (Додаток А), опитування учнів 1–4 класів (Додаток Б) щодо використання ігрових технологій на уроках української мови та читання.

Аналіз типових програм початкового курсу мовно-літературної освіти, спостереження за освітнім процесом на уроках української мови, анкетування вчителів, опитування учнів дали можливість зробити висновок про важливість використання ігрових вправ і завдань для формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Ігрові вправи, як показує дослідження, сприяють розвитку мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів як складника комунікативної та ключових, зокрема уміння вчитися, громадянських і соціальних, дають учням простір для прояву творчості, фантазії. Ігри дають можливість відтворювати ситуації, які могли трапитись у звичайному житті,

тому використання ігрових мовленнєвих вправ також сприяє підготовці до життя, дотриманню норм спілкування у навчальних і життєвих ситуаціях.

Висновки до розділу 1

Таким чином, формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів виступає ключовим елементом реалізації завдань навчання української мови та літератури у початкових класах. Крім того, розвиток мовленнєвих навичок сприяє формуванню ключових компетентностей, зокрема уміння вчитися, громадянських і соціальних. Тому важливим завданням уроків української мови є не лише засвоєння теоретичних знань, але і вдосконалення вмінь використовувати ці знання у практичній діяльності та розв'язанні реальних проблем, що виникають у повсякденному житті.

Проаналізувавши психолого-педагогічну, лінгводидактичну літературу, зробили висновок, що дидактичні ігри на уроках української мови є важливим засобом формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів, а також сприяють їхньому особистісному розвитку.

Ефективним засобом освітньої діяльності у процесі навчання української мови, що сприяє розвитку мовлення учнів, є ситуативні завдання. Вони стимулюють мислення і підвищують інтерес до навчального матеріалу, залучають молодших школярів до практичного застосування мовних знань у процесі спілкування. Використання ігрових завдань під час дослідження мовних явищ має бути спрямовано на створення мовленнєвих ситуацій, які спонукали б учнів до говоріння.

Важливе місце застосуванню ігор у системі роботи з розвитку мовлення здобувачів початкової освіти має відводитися у процесі дослідження мовних одиниць і явищ на всіх рівнях: вимовному, лексичному, граматичному, на рівні тексту.

Методику використання дидактичних ігор з метою покращення рівня мовно-мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання української мови розглянемо у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Вивчення рівнів сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів та використання вчителями ігрових технологій

Для діагностики рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів у дослідженні ми використовували бесіди, спостереження, анкетування вчителів, спостереження та аналіз уроків, проведені деякі тестові та діагностичні роботи з учнями 1–4 класів приватної школи Baby House Club Київської області м. Вишневого. Для визначення рівня володіння вчителями сучасними ігровими методами, технологіями, формами та використання їх як засобу формування, підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності учнів, а також визначення, які проблеми виникають під час їх використання, нами було розроблено анкетування (Додаток А).

Формуванню подальших висновків сприяли такі завдання анкетування:

- 1) визначити рівень актуальності означеної проблеми в закладі загальної середньої освіти;
- 2) з'ясувати, наскільки чітко вчителі початкової школи розуміють поняття «мовна» та «мовленнєва» компетентності;
- 3) проаналізувати, якими саме методами, засобами, технологіями вчителі підвищують рівень мовно-мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти;
- 4) визначити роль ігрових технологій на уроках української мови та читання як засобу підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності.

До анкетування залучилися 6 педагогів приватної школи Baby House Club Київської області м. Вишневого. З огляду на те, що існує кілька визначень мовно-мовленнєвої компетентності, важливо було з'ясувати:

- 1) яке тлумачення мовної та мовленнєвої компетентностей беруть до уваги вчителі початкових класів;

- 2) чи часто на уроках української мови та читання використовуються ігрові технології;
- 3) які позитивні та негативні моменти виникають під час мовних або мовленнєвих ігор;
- 4) чи є ігрові методи та технології ефективними для розвитку мовно-мовленнєвої компетентності;
- 5) чи достатньою кількістю ігрових вправ володіють вчителі для ефективного використання їх на уроці;
- 6) якими джерелами найчастіше користуються вчителі під час підготовки до мовної або мовленнєвої гри.

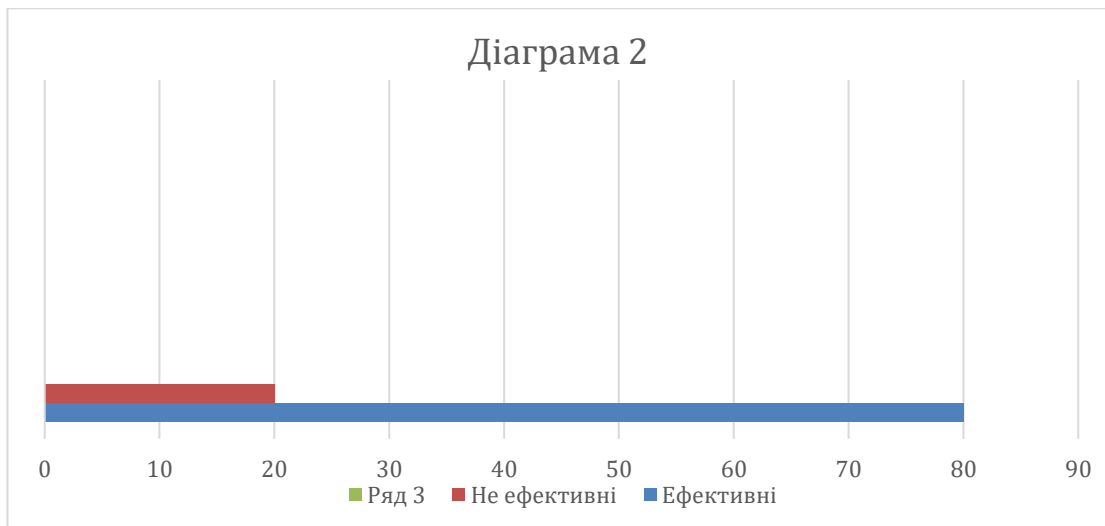
Результати дослідження показали, що більшість учителів вважають, що мовна компетентність – це здатність володіти мовою, включаючи лексичні, граматичні та комунікативні аспекти. Щодо поняття «мовленнєва компетентність»: відповіді учителів засвідчують, що мовленнєву компетентність вони розглядають як здатність виражати думки та ідеї, використовуючи мовні засоби.

На питання «Які методи, засоби, технології Ви найчастіше застосовуєте для формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів на уроках?» вчителі наводили приклади різноманітних методів і форм організації навчальної діяльності (уроки з використанням рольових ігор, інтерактивних завдань, групової роботи та традиційних вправ на розвиток мовленнєвих навичок).

У свою чергу вчителі акцентують увагу на використанні різноманітних рольових ігор, словесних ігри, проведенні конкурсів та інших креативних завданнях.

Відповіді учителів щодо частоти використання ігор на уроках засвідчили: більшість учителів часто використовують ігрові технології, бо вважають їх одним з ефективних методів підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності учнів (Даграма 1, діаграма 2).

Де названо Вами відсотки? Подайте (опишіть) відповідно до діаграми.

Анкетування показало, що вчителі відзначають такі позитивні моменти використання ігрових технологій на уроках української мови та читання:

- стимулюють інтерес та активність учнів;
- розвивають творчість та самовираження;
- покращують комунікативні навички.

Частина педагогів звернули увагу і на негативні сторони, зокрема: застосування ігор вимагає додаткового часу для підготовки або ж додаткового обладнання чи ресурсів.

Відповіді вчителів щодо особливостей підготовки ігор засвідчили: найбільш популярними джерелами для використання є підручники або інтернет-джерела; деякі вчителі у підготовці користуються власною фантазією (всього 10%) або розробками своїх колег.

Для вивчення рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності учнів 1–4 класів у чителям було запропоновано заповнити розроблену нами

таблицю (Додаток В), у якій за допомогою літер потрібно було визначити рівень сформованості умінь учнів:

С – сформовано;

Ч – частково сформовано;

Н – не сформовано.

Заповнюючи дану таблицю, кожен учитель керувався не лише власними спостереженнями за учнями, а й аналізом тестових завдань, діагностичних та творчих робіт, ураховуючи уміння учнів:

- 1) уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти;
- 2) правильно вживати різноманітні граматичні конструкції;
- 3) знаходити та виправляти помилки у своєму мовленні або в запропонованому тексті;
- 4) уміння давати правильну усну або письмову відповідь на подане питання;
- 5) активність, самостійність учнів під час виконання ігрових завдань.

Відповіді вчителів засвідчили, що більшість учнів мають частково сформовані уміння за вказаними нами критеріями. Ці оцінки дають підставу вважати, що у мовній освіті необхідно приділяти значну увагу розвитку в учнів мовно-мовленнєвих умінь.

Результати опитування та заповнення цієї таблиці ми згрупували за класами та пропонуємо розглянути на основі *таблиці 1*.

Аналіз діагностичних матеріалів дав можливість зробити висновок, що за умови використання малої кількості ігор на уроках української мови і читання переважає частково сформований рівень мовно-мовленнєвої компетентності учнів.

Для свого дослідження ми обираємо 3 клас як контрольну групу, та, застосовуючи експериментальну методику «Використання ігор для розвитку мовно-мовленнєвої компетентності учнів», спробуємо підвищити його в учнів .

Наразі уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти у третьокласників: частково сформовано.

Таблиця 1

Критерії	1	2	3	4
	клас	клас	клас	клас
Рівень сформованості				
Уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти	Ч	Ч	Ч	С
Правильно вживати різноманітні граматичні конструкції	Н	Ч	Ч	С
Знаходження та виправлення помилок у мовленні або в тексті	Н	Ч	Ч	С
Вміння давати правильну відповідь на питання	Н	Ч	Ч	С
Активність, самостійність у виконанні завдань	Ч	Ч	Ч	С

Без використання ігор в учнів на нижчому рівні сформовано практичні навички у творчому конструюванні текстів. Здатність конструювати повні

речення та тексти обмежена. Третьюокласники мають труднощі у складанні речень різних типів та структуруванні тексту.

Уміння правильно вживати різноманітні граматичні конструкції також частково сформовано. Третьюокласники можуть використовувати базові конструкції, але відсутній широкий спектр граматичних засобів.

Знаходження та виправлення помилок у мовленні або в запропонованому тексті: частково сформовано. Третьюокласники можуть розпізнавати деякі базові помилки, але не завжди можуть ефективно їх виправляти. Наявність помилок може впливати на читання та розуміння текстів.

Уміння давати правильну усну або письмову відповідь на подане питання також частково сформовано. Без ігор може відбуватися менше активного вираження думок та відповідей. Учні можуть відповідати на питання, використовуючи базові граматичні конструкції. Проте, відповіді можуть бути не завжди чіткими та повними.

Активність, самостійність учнів під час виконання завдань: учні можуть бути активними учасниками навчального процесу, але їхня самостійність є обмеженою. Вони можуть виконувати завдання, але з потребою додаткової підтримки.

Дітям для діагностики ми пропонували виконати такі завдання (додаток Д):

1. Будуємо речення:

Завдання респондента: скласти речення на певну тему або використовуючи задані слова.

Завдання дослідника: оцінити здатність правильно структурувати речення та використовувати різноманітні граматичні конструкції.

2. Розповідь про картину:

Завдання респондента: подивитися на зображення та розповісти про те, що зображено.

Завдання дослідника: оцінити здатність учнів виражати свої думки, використовуючи різні лексичні одиниці, та збагачувати мовлення деталями.

3. «Мовленнєва творчість». Складання опису улюбленої пори року.

Завдання респондента: скласти короткий твір на задану тему.

Завдання дослідника: оцінити їхні навички використання мовних засобів та виразності в письмовій формі.

4. Виконання ігрового завдання:

Завдання респондента: Виконати завдання, яке вимагає спілкування та взаємодії.

Завдання дослідника: оцінити здатність школярів використовувати мову для ефективного спілкування в грі.

5. Розв'язання проблемної ситуації.

Завдання респондента: відповісти на питання або вирішити ситуацію, яка вимагає розгляду різних точок зору та висловлення власної думки.

Завдання дослідника: оцінити здатність учнів аргументувати свої думки та вести діалог.

На нашу думку, виконання та аналіз цих завдань можуть допомогти отримати відображення рівня мовно-мовленнєвої компетентності третьокласників у різних аспектах мовлення. Проаналізувавши дані, ми бачимо, що:

1. Учні можуть будувати речення за зразком. Зазвичай це стандартні речення, непоширені. Під час виконання завдань мало учнів використовували свою творчість і фантазію.

2. Учні демонструють менше емоційності та творчості у розповіді.

3. Творчість менш виражена, адже навчання здійснюється переважно з використанням традиційних методів навчання.

4. Учні співпрацюють, але не досить впевнено. Відчувається, що під час навчання менше акцентується увага на взаємодії та груповій співпраці.

5. Критичне мислення розвинуто слабо. Більшість учнів можуть визначити проблемну ситуацію, але здебільшого не розуміють, як її вирішити.

Підсумовуючи вище сказане, визначили, що результати дослідження вказують на широкий спектр розуміння мовної та мовленнєвої компетентності серед учителів. Вони визнають мовну компетентність як різнобічну здатність

учнів володіти різними аспектами мови, зокрема лексичними, граматичними та комунікативними аспектами.

У визначенні «мовленнєвої компетентності» відзначається її спрямованість на вираження думок та ідей за допомогою мовних засобів. Це свідчить про розуміння вчителями того, що володіння мовленням не обмежується лише правильним уживанням мовних засобів, але також уміщує здатність ефективно та виразно спілкуватися.

У розгляді питання використання методів та технологій для формування мовно-мовленнєвої компетентності вчителі акцентують увагу на різноманітності підходів (від рольових ігор та інтерактивних завдань до групової роботи та традиційних вправ). Це свідчить про готовність учителів використовувати різні методи для найефективнішого розвитку мовних та мовленнєвих навичок учнів.

Дослідження засвідчило, що наразі вміння учнів у багатьох аспектах мовно-мовленнєвої компетентності частково сформовані.

Отже, впровадження ігрових методик у навчанні третьокласників української мови може стати потужним інструментом для поліпшення цих навичок і стимулювання творчості та активності в навчанні.

2.2 Упровадження сучасних ігрових технологій на уроках української мови з метою формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів

У дослідженні брали до уваги те, що на сучасному етапі існує безліч ресурсів для забезпечення вчителя потрібними матеріалами для впровадження у навчальний процес ігрових технологій. Проаналізувавши низку джерел, ми обрали ігрові технології, які будуть прості у використанні та, на нашу думку, ефективні під час опанування молодшими школярами мовного матеріалу та формування у них умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя.

Пропонуємо окремі ігри, які для зручності ми згрупували відповідно до різних рівнів мовної системи. Зауважимо, що застосування ігор було спрямовано насамперед на реалізацію змісту навчального матеріалу змістової лінії програми «Взаємодіємо усно» під час опрацювання різних тем (відповідно до календарного планування з української мови у 3 класі). Виконання ігрових завдань сприяло як повторенню матеріалу, вивченого у попередніх класах, так і опанування нового. Основна увага зверталася на усвідомлення змісту мовного матеріалу, формування умінь вести діалог, будувати усні зв'язні висловлювання, налагоджувати взаємодію з іншими.

Фонологічні ігри

Такі ігри спрямовані на вивчення звуків мовлення, складу, наголосу, інтонації, передбачали роботу над артикуляцією, орфоепічними нормами, наголосом (фонетичним і логічним) тощо. Запропоновані ігри мали на меті приводити вимовні навички дітей у відповідність з орфоепічними нормами літературного мовлення.

Гра «Відлуння»

Учитель називає слова, а діти хором повторюють їх, але не ціле слово, а без першого звука: *смiх – мiх, горe – оре, грiв – рiв* та ін. Можна також називати лише останній звук та запитати, яка буква позначає цей звук на письмі.

Підвести дітей до цієї гри вчитель може, наприклад, так: «Уявіть, що ми потрапили у велику печеру. Я буду називати слово, а ви будете відтворювати його без першого звука / кінець слова (останній звук), створюючи ефект відлуння».

Виконання таких завдань варто поєднувати з поясненнями ролі звуків в утворенні слів, із розкриттям значення слів, сприяє розвитку аудіювання.

Гра «Замініть звук»

Завдання. Учасники отримують картки з двома словами і протягом 3–5 хвилин шукають та записують якнайбільше слів, що відрізняються від поданих лише першим звуком. Після цього учитель називає слово з картки, а учасники повідомляють кількість та самі слова, які вони знайшли. Кожен отримує бали за кількість правильно знайдених слів; гра може відбуватися по командах, де кожна отримує бали за правильні відповіді.

Приклади слів для карток:

1. Мила (сила, вила, шила, рила, жила, біла, нила....).
2. Рак (лак, бак, лак, рак, гак....).
3. Байка (гайка, сайка, майка, лайка....).
4. Сік (бік, тік, пік, рік, вік....).
5. Бий (вий, вий, пий, мий, ший....).

Під час обґрунтування правильності відповіді (наприклад: Який звук замінили? Чи змінилося від цього значення слова?) учні демонструють мовні знання, беруть участь у діалозі.

Гра «Чиє слово найдовше?»

Завдання. Учасники гри по черзі називають слова. Кожне наступне слово повинно розпочинатися на той самий звук, що й попереднє, проте мати на один звук більше. Перемагає той, хто вказує найдовше слово, яке починається на вказаний звук. Наприклад, приголосний [м] (ми, мак, море, метро, мармур, метелик, магнолія і т. д.).

Завдання такого типу сприяють розвитку аудіювання, збагаченню й активізації словникового запасу, що є важливими аспектами мовно-мовленнєвого розвитку.

Лексичні ігри

Такі ігри спрямовані на вивчення значення слова, лексико-семантичних груп слів (синонімів, антонімів, омонімів тощо), що є важливим складником мовно-мовленнєвої компетентності.

Гра «Як дві краплі»

Завдання. До поданих слів дібрати синоніми.

Кожній команді дається одне слово, перемагає та команда, яка назве більше синонімів. Або можна обрати одне слово, переможе той, хто назве більше синонімів до запропонованого слова.

Слова для цієї гри можуть бути такі:

Діброва – ... (ліс, перелісок, пуща, хаша, праліс, лісопарк).

Тихо – ... (беззвучно, нечутно, безшелесно, потиху).

Шелестіло (листя) – ... (шурхотіло, шуміло, шепотіло).

Ігри такого типу були ефективними під час вивчення (закріплення, повторення) різних частин мови. Виконання завдань у групах залучає дітей до співпраці, обговорення проблеми, визначення правильного варіанта відповіді.

Гра «Установіть відповідність»

Завдання. Назвати антонімічні пари. Для цієї гри можна використати, наприклад, мультимедійну дошку. З'єднати початок та кінець прислів'я.

Наприклад:

Добрий доброго навчає., а злий на зле наставляє.

Добрий плаче від радості, а злий від заздрості.

Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.

Для активізації мовленнєвої діяльності школярів пропонували завдання на розкриття змісту прислів'їв, що стимулювало побудову висловлювань, сприяло формуванню не лише комунікативної компетентності, а й інших, зокрема: уміння вчитися, соціальних.

Гра «Чарівники»

Завдання. Назвіть одним словом. Завдання може бути як індивідуальним, так і командним.

До прикладу можна використати:

Дивний світ (дивосвіт).

Дівчинка з чорними бровами (чорнобривка).

Явище, коли падають зорі (зорепад).

Гра «Впіймай мене»

Завдання. Плесніть у долоні, коли почуєте слово в прямому/переносному значенні (за вибором учителя).

Мовний матеріал до вправи:

широкий диван – широкий погляд

стальні двері – стальні нерви

сухий одяг – сухий текст

холодна зима – холодна розмова

кучеряве волосся – кучеряве дерево.

Мовленнєві завдання, які пропонували учням: Поміркуйте, яке значення подається у тлумачному словнику: пряме чи переносне. Чи може бути у словниковій статті і пояснення слова, вжитого у переносному значенні? Дослідіть, використовуючи тлумачний онлайн-словник.

Гра «Подорож словами»

Ігрова діяльність була спрямована на активізацію словникового запасу та розвиток мовленнєвих навичок учнів. Учасники гри вирушали у віртуальну чи уявну подорож, під час якої вони мали використовувати різні слова та фрази для вираження своїх думок, емоцій чи ідей.

Спочатку було визначено тему подорожі «У країну Пригод» (цікава також тема «Підводний світ слів»). Кожна зупинка на подорожі представляла нове завдання чи тему для обговорення. Учасники повинні використовувати певні слова чи вирази, пов'язані з темою кожної зупинки.

Важливо сприяти творчому вираженню думок та ідей під час гри, стимулювати учасників до використання різноманітних слів та розширення словникового запасу. Значну роль відіграла система оцінювання за активність, оригінальність слів чи спосіб вираження (варто використовувати нагороди для стимулювання участі). Ця гра, як свідчить практика, сприяє розвитку комунікативних навичок, розширенню словникового запасу та стимулює творчий підхід до висловлювання думок.

Морфологічні ігри

Такі ігри в основному спрямовані на вивчення частин мови, їх граматичних форм та використання слів у відповідних формах під час спілкування.

Гра «Хто це вміє?»

Завдання. Назви якомога більше слів до поданих (робота індивідуально або в групах).

Під час вивчення дієслова використовували такий мовний матеріал:

Пливе – пароплав, човен, плавець, качка, риба...

Летить – пташка, літак, листок...

Стрибає – зайчик, жабка...

Мовленнєві завдання: Як зміниться форма дієслів, якщо поєднаємо їх з іменниками у множині. Який висновок можемо зробити?

Гра «Відгадай слово за ознаками (діями)»

Учитель обирає та каже слово (іменник) одному учневі так, щоб інші не чули.

Завдання. Учень називає лише ознаки цього предмета або дії, які виконує названий предмет. Інші учні класу відгадують слово.

Наприклад, можна обрати такі слова:

1. Визначити предмет за його ознаками (колір, форма, розміри...):
великий, смугастий, граціозний – ... (тигр);
тендітна, ароматна, рожева – ... (квітка);
крута, висока, засніжена – ... (гора).
2. Визначити предмет за його діями:

росте, цвіте, пахне, розцвітає – ... (квітка);

лється, тече, шумить, розливається – ... (річка);

шелестить, колихається, шумить, зеленіє – ... (дерево).

Мовленнєві завдання: Які прикметники (дієслова) можна поєднати з іншими іменниками? Що буде змінюватися? Обґрунтуйте, що названі вами слова – прикметники (дієслова).

Для формування мовно-мовленнєвої компетентності до мовного матеріалу пропонували завдання на правильне вживання граматичних форм під час змінювання слів.

Синтаксичні ігри

Ігри спрямовані на розвиток таких понять, як словосполучення, речення, види речень, звертання, головні і другорядні і т. ін. У процесі виконання ігрових завдань третьокласники вчаться будувати словосполучення і речення, правильно інтонувати речення, різні за метою висловлювання та вираженням почуттів

Гра «Хто швидше?»

Завдання. Учні об'єднуються у дві групи. Завдання полягає в тому, щоб скласти речення різних типів, використовуючи слова *сміх, сміятися, смійся*.

Зацікавлювало дітей складання речень у групах на різні теми: «Природа рідного краю», «Правила користування комп'ютером», «Українські національні традиції». Умови гри передбачали: речення мають бути різні за метою висловлювання і за інтонацією; речення необхідно правильно інтонувати, виражаючи почуття).

Командам варто змагатися, хто впорається швидше, і, можливо, (залежно від віку учасників) пропонувати різні завдання, наприклад: виділити головні члени речення. Це завдання можна виконувати із застосуванням мультимедійної дошки (якщо робота проводиться колективно).

Гра «Виростимо речення»

Учням пропонували одне слово *зима*.

Завдання. Кожен мав додати до нього по одному слову так, щоб вийшло поширене речення.

За аналогією можна проводити гру на скорочення речення. Урізноманітнити цю гру доцільно шляхом конкретизації завдання, наприклад, на повторення раніше вивченого матеріалу:

- Продовжити речення: *Слова в реченні пишуть У кінці питального речення Оклічні речення вимовляємо*

Гра «Цікаве речення»

Для формування умінь будувати речення різних типів за метою висловлювання і за інтонацією практикували також ігри в групах на складання речень із запропонованим словом.

Завдання. Учні придумували речення, в якому є це слово.

Захопливо пройшла гра у групах на складання речень зі словом *сім'я*. Третьокласники складали речення про членів родини, про професії батьків, сімейний відпочинок тощо. Такий підхід забезпечував не лише мовленнєвий розвиток, а й виховання учнів.

Перемогла команда, яка швидко і правильно презентувала цікаві речення.

Дослідження показало, що ігрові завдання для побудови словосполучень і речень у процесі вивчення різних тем української мови сприяли використанню слів у власному мовленні, дотримуючися норм літературної мови.

Гра «Складаємо речення»

Для гри готували картки (набори слів), які відповідають різним частинам мови (іменникам, дієсловам, прикметникам, прислівникам тощо). Слова можуть бути представлені на картках різними кольорами або мати певні маркери для визначення частин мови. Учні отримують картки зі словами або мають доступ до словесних ресурсів (наприклад, великого аркуша зі словами на дошці). Учні формують речення, використовуючи слова з отриманих карток. Можна встановити правило, що кожен учень має використовувати певну кількість слів у своєму реченні. Діти можуть використовувати свою творчість для створення цікавих та оригінальних речень.

Можна сприяти обміну реченнями між учнями для розширення лексичного запасу та комунікації. Вчителю варто задавати питання про правильність та логіку складених речень.

Діти можуть взаємно обговорювати свої речення та доповнювати їх. Після завершення гри вчитель може підбивати підсумки, наголошуючи на правильних конструкціях речень та надавати конструктивний фідбек.

Ця гра дозволяє дітям цікаво та інтерактивно вивчати будову речень, сприяє розвитку граматичних навичок та покращує їхню здатність виражати свої думки.

Ігри на побудову діалогу

Важливе місце у формуванні мовно-мовленнєвої компетентності у процесі навчання мови відводили сюжетно-рольовим іграм – креативним інтерактивним прийомам, спрямованим на активізацію словникового запасу, використання граматичних форм, залучення учнів до спілкування.

Гра «Магазин слів»

Основна ідея гри полягає в тому, щоб створити атмосферу магазину, де «продаються» слова, тобто будувати діалог: уважно й зацікавлено слухати інших, запитувати, відповідати залежно від того, що сказав співрозмовник.

Для гри готували картки зі словами, які представляють товари в магазині (наприклад, слова різних частин мови). Учні обирали ролі «продавців» і «покупців». Кожен продавець отримував картку зі словами.

Продавці представляли свої слова, використовуючи їх у реченнях, намагаючись зробити їх цікавішими та зрозумілими. Покупці слухали та обирали слова, які їх зацікавили, уточнювали їх значення, роль у мові, важливість тощо.

Після гри проводилося обговорення. Учні обговорювали нові слова, які вони вивчили, обмінюватися враженнями від нової інформації.

Вчителю доцільно задати запитання про те, які слова були найцікавішими, найважливішими чи найскладнішими для розуміння., які слова ввічливості було використано, які речення найчастіше використовувалися.

Текстологічні ігри

Ігри були спрямовані на вивчення будови тексту, типів і стилів текстів і т. ін., що є основою формування умінь складати монологічні висловлювання.

Гра «По частинах»

Завдання. Скласти казку з частин. Гру проводили з використанням мультимедійної дошки. Для складеного правильно тексту можна дати додаткові завдання, наприклад: визначити зачин, основну частину і кінцівку.

А) Жили у казковому місті Творчестія кошеня на ім'я Мурчик та цуценя на ім'я Гаврик. Вони були найкращими друзями, але завжди вони хотіли вивчати більше та бути як справжні школярики.

Б) Тут друзі вивчали мови Звірів, арифметику Чарівницьку та займалися фізкультурою на полі Мрій. Кожен день був наповнений веселощами, сміхом і неймовірними відкриттями.

В) Після довгої подорожі Мурчик і Гаврик знайшли Школу Магії та Знань. Директор школи, старий ведмідь на ім'я Професор Мудрість, привітав їх та відкрив двері у світ неймовірних можливостей.

Г) Одного осіннього ранку Мурчик і Гаврик вирішили вирушити у велику подорож, щоб знайти Школу Магії та Знань. Вони проходили лісами вишневыми, галявинами з казковими квітами та навіть подолали річку Сміливість на чарівному плоту. По дорозі вони зустрічали різних тварин, які допомагали їм у навчанні.

Завдання стимулювали дітей до визначення змісту казки, розташування частин у певній послідовності, визначення того, що для них було особливо цікавим, якими уявляють героїв, як би їх описали тощо.

Гра «Мовні казки»

Захопливий прийом для розвитку та вдосконалення мовленнєвих навичок учнів. Основна ідея полягає в тому, щоб створювати спільну казку, в якій кожен учасник додає свій внесок, використовуючи певні мовні елементи або конструкції.

Обирали тему (назву) казки, яку учасники будуть створювати, відповідно до матеріалу, який учні опановують. Цікавою була робота над мовною казкою «Пригоди в Країні Словників». Для початку історії варто визначити перше у процесі колективного обговорення, наприклад: «В один прекрасний день у мовному королівстві...». Кожен учасник додає до казки свій внесок, обов'язково використовуючи певні мовні конструкції чи слова, які визначені заздалегідь.

Для творчого вираження та співпраці між учасниками важливо дозволити вносити зміни до сюжету та персонажів, але зберігати спрямованість на розвиток мовленнєвих навичок. Гра триває до того моменту, коли всі учасники змогли зробити свій внесок і казку завершено.

Гра «Впізнай стиль тексту»

Завдання. Гру проводили у групах. Основне завдання – ознайомлення зі стилями тексту (на практичній основі). У дослідженні використовували такі тексти:

Казка в художньому стилі:

Жили-були в лісі двоє веселих ведмежат — Мишко та Маша. Вони були найкращими друзями і завжди допомагали одне одному.

Одного разу, коли ведмежата гуляли лісом, вони натрапили на ведмедицю, яка заблукала. Ведмежата були сумні та засмучені, бо не знали, як їй допомогти.

Мишко миттєво придумав веселий план. Вони разом влаштували маленький концерт зі своїми танцями та піснями. Ведмедиця почула веселий гомін та прийшла подивитися.

Вона не тільки знайшла свою дорогу додому, а й приєдналася до ведмежат у їхніх веселих іграх. Всі разом стали найкращими друзями і проводили час, розважаючись у своєму ведмежому лісі.

І відтоді в лісі завжди панувала радість та веселощі завдяки ведмежатам, які завжди допомагали одне одному та знали, як зробити день яскравим і щасливим.

Завдання для формування мовно-мовленнєвої компетентності: Доведіть, що це казка. Як ведмежата допомогли ведмедиці? Якими уявляєте ведмежат?

Дослідіть, що це текст художнього стилю. Що вам сподобалося у поведінці ведмежат? Як ви розумієте «зробити день яскравим та щасливим»?

Текст у науково-популярному стилі

Казка – це одна з найстаріших форм народного мистецтва, яка має багато вікових традицій та народних вірувань. Вона є частиною нашої культури, народної творчості та має важливе місце в українській літературі. Казка – це не тільки розважальна історія, але і джерело моральних, етичних та культурних цінностей.

Відомо, що перші казки з'явилися ще у давні часи, коли люди почали розповідати одне одному різні історії про своє життя та навколишній світ. Саме такі розповіді є основою для виникнення казок. У давнину казки передавались усно, але з часом їх почали записувати, щоб зберегти для наступних поколінь (З інтернет-ресурсу).

Мовно-мовленнєві завдання: Чи можемо стверджувати, що це текст? Про що довідалися? Чи є тут слова, вжиті в переносному значенні? Чи висловлює автор своє ставлення до написаного?

Текст ділового стилю

1. 15 квітня в актовій залі школи відбудеться Свято казки. Запрошуємо вчителів, учнів і батьків на казкову виставу.

Початок о 15 годині.

Учні 3–А класу

Мовно-мовленнєві завдання: 1. Для чого створено цей текст? Чи є тут ознаки художнього стилю? Як написаний цей текст? (Написаний коротко, але дуже чітко, конкретно. Не містить виражальних засобів мови.)

2. Скласти текст оголошення, у якому повідомити про свято до Дня матері, яке відбудеться 14 травня у нашій школі.

У процесі виконання завдань учні кожної групи готували інформацію про особливості аналізованого тексту, що дало можливість узагальнити ознаки художнього, науково-популярного, ділового стилю.

Робота над **монологічним мовленням**, відповідно до вимог програми, проходить на текстах різних типів: *розповідь, опис, міркування, есе*. У дослідженні пропонували ігри, спрямовані на розвиток мовленнєвої компетентності саме на основі цих типів текстів.

Розповідь — це зв'язний, послідовний та логічний виклад подій, які розгортаються у часі. Структура розповіді вимагає чіткої послідовності та не терпить перестановок в часі, оскільки вміщує етапи події, її розвиток та завершення. Для передачі динаміки подій у розповідях використовуються різноманітні засоби, зокрема: видо-часові форми дієслів, лексика, яка вказує на час, місце та спосіб дії, а також слова для зв'язку між реченнями. Наприклад, використовували такі ігри, як «*З двох одне*» або «*А ти вмієш?*».

Практикували завдання на складання усних творів (запис мінітворів у групах) з урахуванням теми уроку, методичного апарату підручника, дидактичних матеріалів.

Опис, як одна з форм усного та писемного мовлення, вміщує поєднання предметного значення об'єкта думки зі способом його мовного вираження, визначенням його ознак через перелік одночасних аспектів. Цей метод вираження називається описовим способом. Ці принципи враховуються у використанні ігор такого характеру.

Робота над описами ефективна під час вивчення прикметників, оскільки найбільше в описових текстах використовуються прикметники. Формуванню мовно-мовленнєвої компетентності сприяв аналіз художніх текстів, насичених прикметниками. Ці тексти були одночасно і взірцями для побудови висловлювань такого типу.

Цікавою для учнів була робота над описом весняної пори Ларисою Письменною.

Весна набирала сили. Дерев зазеленіли, хоча й не в повний лист. На верболозі теж вигулькнули ясно-зелені листочки. А сріблясті котики стали довгастими сережками, жовтими, як курчата-пуховички (За Ларисою Письменною).

У процесі аналізу тексту учні досліджували роль прикметників у побудові художніх описів, визначали, чи може бути без прикметників науково-популярний опис, що було важливою підготовкою до складання описів.

Гра «Письменники»

Завдання: скласти короткий опис про один із предметів домашнього вжитку. Учень обирає предмет, який знаходиться в класі або вдома у своїй кімнаті, і описує його. Завдання може бути як індивідуальним, так і груповим. Переможе той, хто найвдаліше опише всі особливості предмета.

Для допомоги учням подавали орієнтовну схему, наприклад:

Назвати предмет, описати колір, розмір, матеріал, де знаходиться, звідки з'явився, чи важливий він, хто ним користується.

Гра «Чарівна паличко, зупинись»

Завдання: діти передають «чарівну» паличку (це може бути інший предмет) один одному і називають слова і речення, що стосуються якоїсь теми (ми обирали слово *весна*). Коли вчитель каже: «Чарівна паличко, зупинись», учень, у руках якого буде паличка, повинен об'єднати всі речення в один текст. Якщо в нього це не виходить, інші учні можуть запропонувати свою допомогу.

Текст-міркування — це текст, у якому говориться про причини чи наслідки явищ і подій. Мета такого тексту — довести думку за допомогою доказів, аргументів, прикладів, зіставлень. Ефективними для формування умінь будувати такі висловлювання були ігри:

Гра «Чи все правильно»

Завдання: Чи можна назвати ці речення текстом? Чому?

Пропонували для аналізу декілька речень на визначену тему з помилками. Учні повинні виправити помилки, пояснити, чому ці речення назвати текстом не можна, що треба зробити, щоб речення утворили текст.

Перемагає той, хто виправить більше помилок (або група, яка швидше і правильно виконає завдання)..

Гра «Добре – погано»

Завдання: Визначити, що добре, а що погано в запропонованій ситуації.

Пропонували учням (робота в групах) ситуацію на тему «Заборона комп'ютерних ігор».

Учні міркували над цим та пропонували свої версії, що в цьому доброго, а що поганого. Перемагала група, яка змогла знайти і гарне, і погане в запропонованій ситуації.

Гра «Уяви наслідки»

Завдання: Поміркувати, про що треба завжди пам'ятати, організовуючи своє дозвілля.

Пропонували ситуацію на тему «Мое дозвілля». Учні мали вигадати, що могло трапитися внаслідок цього, як уберегти себе від негативних наслідків поведінки під час дозвілля. Школярі мали можливість висловити свої думки, дотримуючись структури тексту-міркування.

Переможця визначали колективно залежно від того, чи правильно було побудовано висловлення, хто придумав більше наслідків.

Окрім запропонованих ігор, ми використовували рекомендації щодо проведення ігор у 2 класі, запропонованих на веб-сайтах, зокрема: ***«Розвивальні ігри на уроках української мови у 2 класі»***. Цей сайт містить конкурси, головоломки, вірші та інші цікаві завдання для активізації та урізноманітнення навчального процесу [65]. Ігрові завдання на уроках української мови спрямовували на повторення та закріплення вивченого, що було важливим складником підготовки до опанування нового матеріалу.

З метою урізноманітнення мовно-мовленнєвих завдань застосовували ігри зі збірок: ***«Дидактичні ігри на уроках української мови»*** [1], ***«111 дидактичних ігор на уроках української мови»*** [2], у яких подано матеріали на різні теми, до різних розділів програми з української мови. Ігрові завдання залучали дітей до аналітико-синтетичної діяльності, стимулювали участь у дослідженні теми, допомагали їм краще засвоювати матеріал, користуватися мовними явищами у процесі спілкування.

Упровадження сучасних ігрових технологій на уроках української мови з метою піднесення якості організації освітнього процесу показало ефективність

використання ігор для формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. Ігрові завдання, як показує дослідження, урізноманітнюють діяльність учнів на уроках, роблять їх цікавими, сприяють усвідомленню матеріалу, дають змогу учням не просто сприйняти теорію (тобто поняття і правила), а й використовувати мовні явища у мовленні, у різних навчальних і життєвих ситуаціях. Важливо й те, що у процесі вивчення різних тем з української мови завжди є можливість засобом ігрових технологій формувати у молодших школярів уміння дотримуватися норм літературної мови.

2.3 Аналіз результатів дослідження

На контрольному етапі дослідження, який проводився в приватній школі Baby House Club Київської області м. Вишневого, ми порівняли мовно-мовленнєву компетентність контрольної та експериментальної груп учнів 3 класу. Перша група навчалася за традиційною методикою, а в другій – під час навчання використовувалась авторська методика. Для підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності на уроках було посилене використання ігрових форм, методів, технологій, спрямованих на підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності.

Для порівняння та аналізу результатів ми обрали анкетування вчителя та завдання для учнів, що вже були розглянуті у параграфі 2.1.

Задля вивчення рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності групи 2 вчителю було запропоновано повторно заповнити розроблену нами таблицю (Додаток В), у якій за допомогою літер потрібно було визначити рівень сформованості умінь учнів 3 класу:

С – сформовано;

Ч – частково сформовано;

Н – не сформовано.

Результати дослідження можемо розглянути у порівняльній **таблиці 2**:

Таблиця 2				
Критерії			Група 1	Група 2
			Рівень сформованості	
Уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти			Ч	С
Правильно вживати граматичні конструкції		різноманітні	Ч	С

Знаходження та виправлення помилок у мовленні або в тексті	Ч	С
Вміння давати правильну відповідь на питання	Ч	С
Активність, самостійність у виконанні завдань	Ч	С

Бачимо, що з використанням ігор рівень сформованості мовно-мовленнєвої компетентності підвищився. Ігрові ситуації сприяли активному використанню мови, стимулювали учнів до творчого конструювання слів та речень у грі. Ігри допомогли учням уживати різноманітні граматичні структури у процесі організованої діяльності, що забезпечувало повніше оволодіння матеріалом. Граючи, учні виявляли та виправляли помилки в спілкуванні, що сприяло усвідомленню власних мовленнєвих навичок. Ігри стимулювали учнів до висловлювань своїх думок чітко та логічно, як усно, так і письмово. Граючи, учні проявляли активність та самостійність у вирішенні завдань, розвиваючи свою ініціативу.

1. Уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти.

Позитивний вплив: Ігри можуть стимулювати творчий підхід до мови, допомагаючи учням відчувати себе активним учасником мовленнєвої діяльності. Гра «Складаємо речення», рольові ігри позитивно впливали на розвиток навички конструювання слів та речень.

2. Правильно вживати різноманітні граматичні конструкції

Позитивний вплив: Ігри давали учням можливість експериментувати з мовним матеріалом у неформальній обстановці. Ігри «Виростимо речення» «Цікаве речення» підтримали засвоєння граматичних правил через практичний досвід.

3. Знаходження та виправлення помилок у мовленні:

Позитивний вплив: Ігри відігравали роль інструмента для розвитку самоконтролю. Наприклад, гра «Знайди помилку» сприяла активному пошуку та виправленню помилок у власному мовленні або текстах.

4. Уміння давати правильну усну або письмову відповідь на питання:

Позитивний вплив: Рольові ігри чи ігри-діалоги підтримували розвиток навичок висловлювання думок та відповідей. Гра «Швидка відповідь», ігрові діалоги сприяли швидкому та правильному реагуванню.

5. Активність, самостійність учнів під час виконання завдань:

Позитивний вплив: Ігри сприяли активному залученню учнів та розвитку самостійності. Гра «Вгадай слово» або інтерактивні ігри на сприйняття мови заохочували учнів самостійно вивчати нові слова та виражати свої думки.

За результатами опитування вчителів та учнів під час використання нашої експериментальної методики найбільш популярними з тих ігор, які ми використовували для формування мовно-мовленнєвої компетентності, стали:

– *гра «Магазин слів»*: учні брали участь у побудові діалогу (продавець – покупець), використовували відповідну лексику, граматичні форми слів, відповідні синтаксичні конструкції, що створювало атмосферу зацікавленості та взаємодії між учнями, сприяло активному вивченню нових слів і розвитку мовленнєвих навичок.

– *гра «Складаємо речення»*: учні були залучені до складання речень з обраними словами, поданими на картках (відповідно до різних частин мови: іменники, дієслова, прикметники, прислівники тощо); це захопливий та ефективний спосіб навчання формування речень, розвитку граматичних навичок та творчого мислення в дітей.

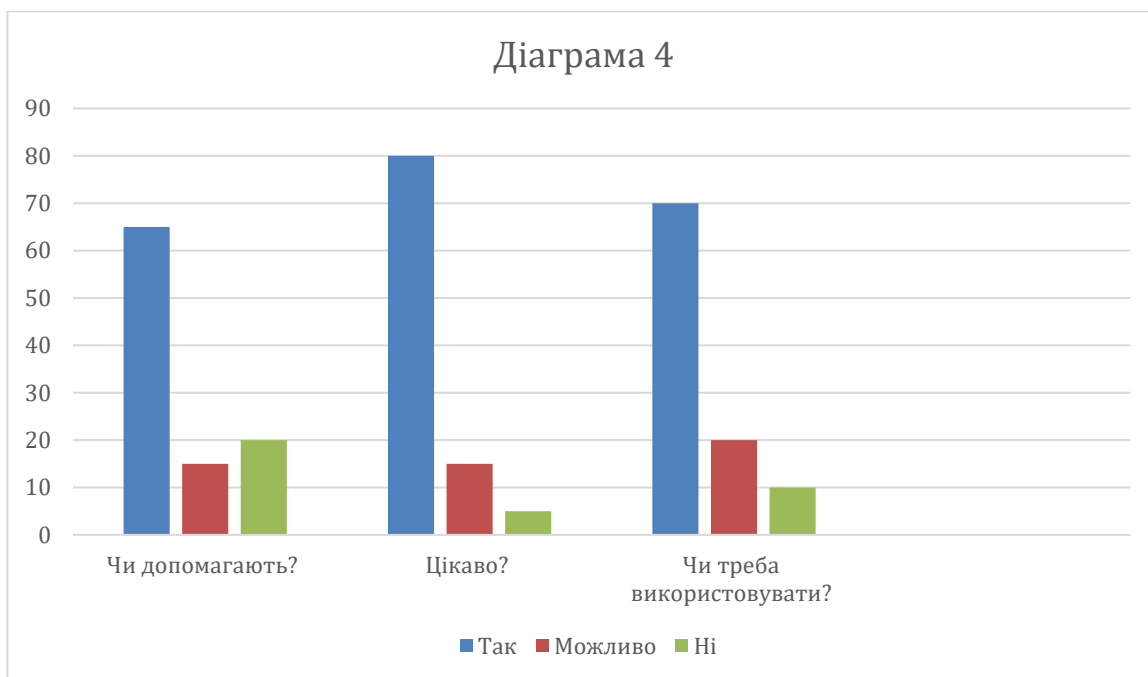
Ця гра дозволяє дітям цікаво та інтерактивно вивчати будову речень, сприяє розвитку граматичних навичок та покращує їхню здатність виражати свої думки.

Результати дослідження думки учнів після проведення експериментальної методики показали, що на питання «Яка гра на уроці української мови вам

найбільше подобається?» більшість дітей (45%) вибрали гру «Магазин слів»
Більш детально можемо ознайомитися з даними, що зображені на діаграмі 3.

На думку дітей, використання ігор допомагає легше розуміти нові слова та правильно використовувати їх у мовленні. Учням дуже цікаві уроки з використанням ігрових технологій, і вони б хотіли частіше грати в мовленнєві ігри під час уроку. Результати представлені на діаграмі 4.

Щодо улюбленіших та найкорисніших (ефективніших) ігор учителі віднесли такі, як: 50% вказали «Гра Подорож словами», 25% вказали «Гра «Мовні казки»».

Гра «Подорож словами» сприяла роботі над значенням слів, нарощуванню словникового запасу, збагаченню мовлення граматичними формами, розвитку вміння користуватися мовними засобами відповідно до норм літературної мови.

Гра «Мовні казки» – це захопливий метод для розвитку та вдосконалення мовленнєвих навичок учнів, сприяє розвитку творчого мислення, розширенню словникового запасу та вдосконаленню навичок виразного мовлення і вмінь будувати монологічне висловлювання.

Також ми повторно використали завдання з додатку Д, але подали їх в ігровій формі (Додаток Е). Порівняємо отримані результати групи 1 (за традиційною системою) та групи 2 (за експериментальною методикою).

1. Будування речень: ігрові елементи сприяли творчому підходу до створення речень, використання різних слів та структур.
2. Розповідь про картину: учні з експериментальної групи більш ініціативні та здатні розширювати свої відповіді завдяки ігровим стимулам.
3. Мовленнєва творчість: заохоченість ігровими елементами сприяє складанню творів та використанню більш різноманітних мовних засобів.
4. Виконання ігрового завдання: високий рівень взаємодії та спілкування, оскільки ігри сприяють комунікативній вправності.
5. Розв'язання проблемної ситуації: учні з цієї групи демонстрували кращі навички комунікації та обговорення різних точок зору.

Отже, дослідження показало, що використання ігор на уроках української мови та читання в 3 класі сприяє розвитку мовленнєвих навичок учнів, використанню мовних знань у процесі спілкування та створює сприятливу атмосферу для активного навчання. Отримані результати проведеного дослідження вказують на те, що ігрові технології є ефективними для розвитку

мовно-мовленнєвої компетентності учнів; ігри на уроках української мови мають позитивний вплив на учнів, роблять уроки цікавішими та сприяють розвитку мовленнєвих навичок здобувачів початкової освіти.

Висновки до розділу 2

Експериментальна методика використання ігрових технологій як засобу формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів виявила важливі аспекти вдосконалення мовних навичок та стимулювання творчого мислення.

Під час експерименту використано різноманітні ігри, спрямовані на розвиток мовленнєвих навичок. Результати дослідження підтвердили, що використання ігор позитивно впливає на формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів. Учасники експерименту продемонстрували покращення рівня здатності будувати речення, використовувати різноманітні граматичні конструкції та ефективно виправляти помилки у своєму мовленні.

Використання ігрових технологій сприяло активізації мовленнєвої діяльності учнів на уроках української мови, підвищило рівень їхньої самостійності та сприяло розвитку умінь користуватися мовою у процесі спілкування. Крім того, учні проявили більше емоційності та творчості у процесі навчання.

Зазначені результати свідчать про те, що використання ігор є ефективним методом для формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів, сприяє цікавій та ефективній формі навчання.

Експеримент показав, що ігрові технології — це не просто розвага, а потужний інструмент для розвитку мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. Граючи, діти не лише навчаються будувати складні речення та використовувати граматичні конструкції, а й розвивають свою творчість та критичне мислення. Використання ігор на уроках стає ключовим елементом, який робить процес навчання цікавим та ефективним, розвиває в учнів інтерес до опанування мови.

ВИСНОВКИ

Здійснюючи дослідження за поставленими завданнями, ми отримали глибоке розуміння процесу формування мовно-мовленнєвої компетентності здобувачів початкової освіти засобом ігрових технологій. Дослідження дало можливість зробити такі висновки:

1. На основі аналізу лінгвістичної, психолого-педагогічної і методичної літератури відповідно до проблеми визначено ключові принципи та підходи до використання ігор у навчанні мови, що дало можливість розробити конкретні ігри для формування мовно-мовленнєвої компетентності. Такий підхід сприяв залученню учнів до мовленнєвої діяльності та створенню мотивації для вивчення мови.

2. Розкрито ігрові форми навчання як навчально-педагогічний засіб. Зроблено висновок, що використання ігор у навчанні української мови сприяє засвоєнню, закріпленню, уточненню, повторенню набутих знань про функціональні складники мовної системи (звук, слово, речення, текст), актуалізує мовленнєву діяльність молодших школярів; ігри з дидактичним мовним матеріалом є важливим засобом навчання української мови, вони активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, уміння і навички, збагачують освітній процес позитивними почуттями.

3. Висвітлено суть понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність». Визначено, що *мовно-мовленнєва компетентність* поєднує в собі знання людини про мовні норми, мовні системи, конструкції та вміння використовувати ці знання на практиці, «будувати» своє мовлення правильно, гармонійно, з дотриманням усіх правил та норм. Обґрунтовано, що мовна освіта має бути спрямована не тільки на оволодіння системою знань, а на формування у молодших школярів здатності успішно користуватися мовою у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

4. Досліджено особливості застосування дидактичних ігор на уроках української мови, методику формування мовно-мовленнєвої компетентності в початкових класах засобами дидактичних ігор; визначено, що застосування ігрових технологій у початковій освіті надає можливість учням не лише вивчати мову, але й використовувати її в різноманітних ситуаціях.

5. Дібрано дидактичні ігри та цікаві завдання, запропоновано методику їх використання для формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів у процесі навчання української мови; показано, що використання ігор на уроках мови активізує мовленнєву діяльність учнів, підвищує зацікавленість у навчанні. Саме ця активність веде до інтенсивного використання мовленнєвих навичок у різноманітних ситуаціях. У процесі взаємодії в ігровому середовищі учні мають можливість виражати свої думки, спілкуватися та вирішувати завдання, що сприяє розвитку комунікативної компетентності.

Висвітлено значення ігор у креативному розвитку мовлення: ігри створюють учням можливість експериментувати з мовними конструкціями, формувати висловлювання та розширювати свій лексичний запас. Ігрові вправи, спрямовані на створення текстів чи виразного висловлення думок, розкривають творчий потенціал учнів.

6. Доведено, що упровадження ігрових технологій у процесі навчання української мови в початкових класах сприяє піднесенню рівня сформованості мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів; групова робота, взаємодія з партнерами та розв'язання завдань в ігровій формі допомагають учням відчувати себе активними учасниками спілкування. Здобувачі освіти, залучені до дидактичних ігор, виявили більшу зацікавленість, активність та вищий рівень мовних і мовленнєвих навичок порівняно з результатами використання традиційних методів.

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що використання ігор у формуванні мовно-мовленнєвої компетентності учнів початкової школи є ефективним і перспективним напрямком навчання. Такий підхід не лише

поліпшує рівень мовно-мовленнєвих навичок, а й робить навчання цікавим та захопливим для учнів, сприяє їхньому повноцінному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Na urok. Дидактичні ігри на уроках української мови. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://naurok.com.ua> (Дата звернення: 03.08.2023).
2. Urok-UA. 111 дидактичних ігор на уроках української мови. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://urok-ua.com> (Дата звернення: 06.08.2023).
3. Азаровська Г.О. Формування комунікативних умінь молодших школярів на уроках з української мови. *Початкова школа*. 2005. № 10.
4. Артемова Л.В. Вчися граючись. Метод. посіб. К.: Знання, 2000. 257 с.
5. Баранова Н., Коцур Н. Дослідницька та експериментальна діяльність в умовах НУШ. *Початкова школа*. 2019. № 9.
6. Басиста Л.С. Ігри на уроках української мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 30.
7. Бех І.Д. Психологічні особливості навчальної діяльності школярів. *Початкова школа*. 1982. № 4. С. 53-57.
8. Біляєв О.М. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. № 11. С. 20–24.
9. Бондаренко Н.В. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 12. С. 2–7.
10. Ванжура Л.Е. Як розвивати комунікативно-мовленнєві здібності учнів. *Початкова школа*. 2006. № 12.
11. Вашуленко М., Дубовик С. Методичні рекомендації до роботи за новим підручником «Українська мова», 2 клас. *Початкова школа*. 2019. № 7.
12. Вашуленко М., Дубовик С. Тематично-календарне планування з української мови, 2 клас. *Початкова школа*. 2019. № 8.
13. Вашуленко М., Дубовик С. Формування в учнів початкових класів дослідницьких умінь на матеріалі програмового курсу української мови. *Початкова школа*. 2020. № 3. № 4.
14. Вашуленко М С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г. Навчання української мови в 3 класі. Київ : Видавничий дім “Освіта”, 2020. 160 с. <https://ru.calameo.com/read/005702959d08b3c288083?page=1&view=slide> (дата звернення: 06.08.2023).

15. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. К. : Видавничий дім «Основа», 2019. 192 с.
16. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
17. Вашуленко М.С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
18. Вашуленко М.С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г. Українська мова та читання: підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ: Перун, 2004. 1440 с.
20. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2008. 568 с.
21. Вільчинська Т., Федорович Л. Буква «Ш» усіх вітає – їх аж дві шипшина має. Бінарний урок у 1-му класі. *Учитель початкової школи*. 2020. № 1. С.26–28.
22. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Підруч. Харків Видавничий дім «Основа», 2012. 255 с.
23. Гойда Т. Урок навчання грамоти (читання), 1 клас (за підручником К. Пономарьової «Українська мова. Буквар»). 1 клас. Частина 2). *Початкова школа*. 2020. № 9.
24. Голобородько К.Я. Інтелектуальні ігри на уроках української мови та літератури. Підруч. Харків: Видавничий дім «Основа», 2006. 230 с.
25. Горошкіна О. М. Сучасний урок української мови: від планування до проведення: метод. посіб. Харків, 2010. 111 с.
26. Губарева С. Вправи для розвитку критичного мислення. *Початкова школа*. 2019. № 11.С. 21–23.
27. Гудзик І.П. Розвиток комунікативної компетенції на уроках читання. *Початкова школа*. 2004. № 11.

28. Гуцалюк Т. У дивосвіті мови (Квест для учнів 2 класів). *Початкова школа*. 2019. № 2. С. 61–62.
29. Державний стандарт початкової освіти. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи*. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР», 2018. С. 92–121.
30. Дробчак Я., Кутняк І. Урок-мандрівка як засіб формування в учнів початкової школи ключових компетентностей. *Початкова школа*. 2019. № 6. С.51–53.
31. Донченко Т.К. Уроки мови мають стати уроками словесності. *Початкова школа*. 2005. № 4.
32. Дороз В. Ф. Сучасний урок української мови в парадигмі компетентнісного підходу: здобутки та перспективи. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах*. 2011. № 6. С. 4–10.
33. Захарійчук М. Особливості роботи за навчально-методичним комплектом з української мови до підручника «Українська мова та читання. 3 клас. Частина 1» (автор М. Д. Захарійчук). *Початкова школа*. 2020. № 9.
34. Захарійчук М. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Грамота, 2020. 160 с.
35. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка ; за заг. ред. Н. В. Гудими. Кам'янецьПодільський : Друк-сервіс, 2018. 166 с.
36. Кистанчук Н. Урок-казка з української мови в 1 класі. *Початкова школа*. 2020. № 9.
37. Коваль Г., Деркач Н., Наумчук М. Методика викладання української мови. Навч. посіб. Т. : Астон, 2018. 287 с.
38. Коваль Г. П., Суржук Т.Б. Методика викладання української мови: рек. до виконання наук.-дослідної тематики: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 368 с.
39. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004. №4.

40. Концепція «Нова українська школа». Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2016 р. URL (дата звернення: 17.01.2021).
41. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: 1989.
42. Котик Т.М. Методика навчання української мови в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів дистанційної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2015. 295 с.
43. Котяхова Н. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 17–21.
44. Крайнова Ж.М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях рідної мови. *Початкова школа*. 2003. № 11.
45. Курило В., Остроуменко А. Створення успішного освітнього середовища для гармонійного розвитку молодшого школяра. *Початкова школа*. 2019. № 2.
46. Куріпта В. У грі вивчати букви веселіше. Урок пройде цікаво і жвавіше. Ігри з навчання грамоти у 1-му класі. *Учитель початкової школи*. 2020. № 1. С.32–35.
47. Кутіщенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
48. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
49. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України*. № 3 (додаток 1). 2009 р. Тематичний випуск „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. К.: Гнозис, 2009. 630 с. С. 8–14.
50. Мелешко Л.В. Навчальна гра як засіб розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. Метод. посіб. ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 160 с.
51. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
52. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

53. Новий тлумачний словник української мови: у 2-х томах. Т. 2. За ред. В. В. Яременка. Київ : Аконіт, 2001. 911 с.
54. Пентилюк М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–5.
55. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*: збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. с. 256.
56. Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 1. С. 15–20.
57. Петрик О. Реалізація комунікативно-діяльнісного підходу у мовно-мовленнєвій освіті молодших школярів. *Початкова школа*. 2019. № 6.
58. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. Київ, 2004. С. 66–72.
59. Пономарьова К. І. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти Київ: Оріон, 2020. 160 с.
60. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови методичний посібник. Київ КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
61. Пономарьова К. Особливості навчання української мови в 3 класі. *Початкова школа*. 2020. № 9.
62. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посіб. для студентів. / За ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
63. Притулик Н.В. Проблема формування українського комунікативного мовлення. *Рідні джерела*. 2001. №3.

64. Притулик Н.В. Формування комунікативних умінь першокласників у процесі навчання грамоти. *Рідні джерела*. 2002. № 2.
65. Розвивальні ігри на уроках української мови у 2 класі. Naurok. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://naurok.com.ua> (Дата звернення: 09. 07. 2023).
66. Савченко О. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. *Початкова школа*. 2018. № 1.
67. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
68. Савченко О. Я. Українська мова та читання: підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) . Ч. 2. Київ: Оріон, 2020. 160 с.
69. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
70. Словник української мови (СУМ) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://sum.in.ua/s/kompetentnistj> (дата звернення: 06.08.2023).
71. Собко В. Мова єдина у кожного з нас, будем вивчати її повсякчас. Виховання інтересу до рідного слова. *Учитель початкової школи*. 2020. № 7–8.
72. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Т. 3. Київ : «Рад. школа», 1977. С. 7 – 282.
73. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи*. К. : Видавництво «Світоч», 2019. С. 192– 204.
74. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи*. К. : Видавництво «Світоч», 2019. С. 244–254.
75. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи*. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. С. 45 – 54.
76. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи*. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. С. 114 – 125.

77. Ткачук Г. Увиразнення мовлення учнів 3-го класу емоційно-забарвленою лексикою. *Початкова школа*. 2001. № 6.
78. Ткачук О. С. Мовно-мовленнєва компетенція на уроках української мови в початкових класах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 2009. Вип. 44. С. 156 – 159.
79. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2017. 548 с.
80. Трофіленко В. Робота над розвитком мовлення учнів – важлива складова мовленнєвої компетентності. *Початкова школа*. 2019. № 7.
81. Українська мова з методикою навчання в початкових класах [Текст] : інтегрований курс / А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук, Г. О. Дорош; за заг. ред. А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук. Вид. 3-тє, переробл. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2011. 264 с.
82. Ульяницька Л.С. Ігрові проблемні ситуації. *Початкова школа*. 2006. № 9. С. 27– 28.
83. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти: Дайджест 1 / Укл. О. В. Онопрієнко. Донецьк : Каштан, 2011. 98 с.
84. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. Ужгород, 2018. 344 с.
85. Чекіна О. Ю. Робота зі словниковими словами: нетрадиційні прийоми, ігри та завдання для учнів 1 – 4 класів. Харків : Вид. група «Онова», 2008. 109 с.
86. Щербань П.Н. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 2005. № 9.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів

1. Дайте визначення поняття «мовна компетентність»?

2. Дайте визначення поняття «мовленнєва компетентність»?

3. Які методи, засоби, технології Ви найчастіше застосовуєте для формування мовно-мовленнєвої компетентності учнів на уроках?

4. Як часто на уроках української мови та читання Ви використовуєте ігрові технології?

- А) часто;
- Б) не часто;
- В) ніколи не використовую.

4. На Вашу думку, чи є ігрові технології одним з ефективних методів підвищення рівня мовно-мовленнєвої компетентності учнів?

- А) ефективні;
- Б) неефективні.

5. Які ігрові вправи для розвитку мовно-мовленнєвої компетентності Ви знаєте?

6. Оберіть, чим Ви користуєтесь під час підготовки до гри (можливо декілька відповідей).

- А) Підручником;
- Б) Інтернет джерелами (соц. мережі, підбіркою ігор з інтернету)
- В) Розробками інших вчителів
- Г) Готовими конспектами
- Д) Власною фантазією

7. Визначте позитивні та негативні моменти використання ігрових технологій на уроках української мови та читання.

Позитивні: _____

Негативні: _____

Опитувальник для дітей

1. **Яка гра на уроці української мови вам найбільше подобається?**
 - a) Гра «Магазин слів»
 - b) Рольова гра «Лікарня»
 - c) Гра «Складаємо речення»
 - d) Інша (вказати) _____
2. **Чи допомагають вам ігри легше вивчати українську мову?**
 - a) Так
 - b) Ні
 - c) Частково
3. **Які слова ви вивчили, граючи в «Шкільний театр»? (Якщо проводилася гра «Театралізація»)**

4. **Чи ви вважаєте, що ігри роблять уроки української мови та літератури цікавішими?**
 - a) Зовсім не цікаво
 - b) Трошки цікавіше
 - c) Дуже цікаво
5. **Яка гра вам допомогла найбільше покращити вашу українську мову?**
 - a) Гра «Подорож словами»
 - b) Гра «Мовні казки»
 - c) Інша (вказати)
6. **Чи хочете ви грати в ігри на уроках української мови ще більше?**
 - a) Так, завжди!
 - b) Не зовсім
 - c) Якщо це буде цікаво
7. **Як ви вважаєте, чому важливо використовувати ігри на уроках української мови та літератури?**

Оформлення таблиці не відповідає вимогам. Нічого не зрозуміло.

Оформити належним чином.

Переробіть. Можливо «Критерії оцінки» поставте вгорі, а учнів (звичайно подають прізвища) – з лівого боку

Додаток В

Учень 7	Учень 6	Учень 5	Учень 4	Учень 3	Учень 2	Учень 1	Сформовано Частково сформовано Не сформовано	Критерії оцінки
							Рівень сформованості	Активність, самостійність у виконанні завдань
								Вміння давати правильну відповідь на питання
								Уміння правильно будувати словосполучення, речення, тексти

								Уміння знаходити та виправляти помилки у мовленні або в тексті
								Уміння правильно вживати різноманітні граматичні конструкції

Завдання для дітей
(група 1, контрольна)

Завдання 1. Будуємо речення.

Створи речення на тему «Моя улюблена пора року», використовуючи слова «квіти» та «грайливий».

Завдання 2. Розповідь про картину.

Придумай свою історію за цим малюнком. Розкажи, як герої потрапили у цю ситуацію, як вони вирішують свої проблеми та як проводять час разом.

Завдання 3. Мовленнєва творчість.

Напиши твір про свою улюблену тваринку. Розкажи про її звички, як грається та як ви проводите час разом.

Завдання 4. Виконання ігрового завдання.

Ваша мета - обмінятися товарами з іншими учнями, щоб отримати картку з написом «яблуко». Під час обговорення можна використовувати різні мовні конструкції, наприклад, «Чи можна обміняти яблуко на книгу?» або «У вас є м'яч? Я хочу обміняти його за ліпшу іграшку.»

Пояснення: Учні отримують будь-яку картку зі словом – назвою предмета. У кожного учня є завдання: в кінці гри отримати вказану картку. Учні мають спілкуватися, домовлятися та взаємодіяти, щоб успішно виконати завдання.

Завдання 5. Розв'язання проблемної ситуації.

Вам з однокласниками треба обрати найцікавіший навчальний предмет.

Питання:

Які можуть бути різні точки зору на цю ситуацію?

Які аргументи можна привести на користь кожного предмета?

Як ви вирішили б цю проблему, якби вам довелося обрати?

(Учні повинні висловити свої думки, враховуючи різні точки зору та аргументи.)

Додаток Е

Завдання для дітей

(група 2, експериментальна)

Завдання 1. Зачароване речення.

Уяви себе маленьким чарівником слів. Використовуй слова «сонце», «дерево» та «радісний», щоб створити закляття у вигляді речення!

Завдання 2. Острів фантазій.

Ти потрапив на острів, який ти бачиш на малюнку. Розкажи, хто живе на цьому острові, які пригоди їх чекають та як вони проводять свій час.

Завдання 3. Подорож у Країну Казок.

Твій твір – це квиток у Країну Казок. Користуючись словами, опиши свою казкову країну.

Завдання 4. Подорож до Казкового Острова.

Кожен учень отримує картку з персонажем (принцеси, лицарі, чаклуни, дракони тощо). Завдання: «Сьогодні ви вирушаєте у захопливу подорож до Казкового Острова. Ваше завдання – розповісти (по черзі) історію, яка станеться, коли всі ці казкові персонажі зустрінуться на острові.» (Кожен учень може доповнити частину історії, звертаючись до інших учнів та їхніх казкових персонажів.)

Завдання 5 «Майстер думки»

– Ви стали «Майстрами думок» і повинні виготовити свій власний «Майстер-план» для вирішення ситуації (на аркуші паперу). Ви маєте можливість змінити правила обіду в школі. Які зміни ви запропонуєте?

(Після того, як всі учні закінчать, необхідно провести «Виставку Майстрів думок», де кожен учень представляє свій варіант рішення ситуації. Гравці

можуть отримати «Оцінки Майстра» від своїх однокласників за оригінальність, креативність та обґрунтування свого вибору.)